D66
1978
1 (3)

vraag en antwoord III

informatiemap

TEN BEHOEVE VAN DE POLITIEKE SCHOLINGSKURSUS

VAN DE 9 SAMENWERKENDE VROUWENORGANISATIES

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

ONDERWERPEN:

ENERGIE & MILIEU

ONDERWIJS

HERVERDELING VAN ARBEID

SAMENLEVINGSVORMEN

BIBLIOTHECA ACADEMIAE GRONINGANAE

januari 1980

PSVI D'66

Informatiepakket

trainingsdagen

politieke scholingskursus
van de 9 samenwerkende
vrouwenorganisaties

Informatiepakket

trainingsdagen

politieke scholingscursus

van de 9 samenwerkende
vrouwenorganisaties

ENERGIE EN MILIEU

VRAGEN

a) *Waarom is het nodig om aan energiebeperking te doen en wat hopen wij ermee te bereiken?*

b) *Welke mogelijkheden zijn er voor wie om op energie te bezuinigen?*
   1. *de overheid?*
   2. *individuele burgers?*
   3. *groepen burgers, zoals bedrijven?*

c) *Vindt u dat de overheid het recht heeft (of de plicht) om in te grijpen in de individuele beslissingsvrijheid van de burgers om te bereiken dat er zuiniger met energie wordt omgesprongen?*

ANTWOORD

Beter dan opnieuw op deze vragen te antwoorden, verwijzen wij u naar de D'66 nota "Besparen is vooruitzien".
Die geeft op deze vragen duidelijk antwoord (zie met name de hoofdstukken 3, 5 en 7) en geeft ook wat achtergrondinformatie daarbij.

Den Haag, 16 januari 1980

Beste demokraten,

Hierbij ontvangt u het informatiepakket ten behoeve van de politieke scholingskursus van de 9 samenwerkende vrouwenorganisaties.

Inhoud:

- Vraag en antwoord (D'66 antwoorden op de vragen van de 9 samenwerkende vrouwenorganisaties) + Besparen is vooruitzien (energienota D'66)
- de toelichting van de vrouwenorganisaties op hun vragen
- als achtergrondmateriaal de diskussienota van het Politiek Emancipatie Aktiveringscentrum van D'66. Dit is een diskussienota en nog geen standpuntbepaling van D'66.
- 2 CRM nota's, te weten De positie van meisjes en vrouwen in het onderwijs en De vrouw op de arbeidsmarkt.

Met vriendelijke groet,

Arthie Schimmel
PSVI D'66

ONDERWIJS

VRAGEN

a) Wat is de funktie van onderwijs.

ANTWOORD

Het onderwijs (maar ook vormingswerk en andere buitenschoolse educatieve voorzieningen) dient volgens D'66 bij te dragen aan handhaving en vergroting van de individuele ontplooiingsmogelijkheden van een ieder, man en vrouw, jong en oud.

Deze ontplooiing is centrale doelstelling van een educatiebeleid, dat verder reikt dan alleen onderwijsvoorzieningen, en dient te geschieden "in vrijheid en verantwoordelijkheid, naar eigen inzicht en overtuiging, in solidariteit met de medemens en zonder politieke, sociale en economische discriminatie van anderen".

D'66 waardeert de verscheidenheid van mensen als een positief goed en is er zich van bewust dat de ontplooiingsmogelijkheden van de mens in belangrijke mate afhangen van de omgeving in de ruimste zin van het woord.

Naast milieu in enge zin, acht D'66 ook het sociaal-culturele milieu waarin men opgroeit of verkeert en het ruimtelijk geordende milieu bepalend voor ieders ontwikkeling.

Daarenboven vindt D'66 dat -met name in het reguliere onderwijs- de gaven van hand, hoofd en hart gelijkwaardige ontwikkelingskansen moet worden geboden. Theoretische kennis is belangrijk, maar het leren ontdekken, beproeven en verder ontwikkelen van de eigen handvaardigheid, sociale en creatieve vermogens evenzeer.

In onderwijs, vormingswerk en andere educatieve aktiviteiten (= educatiebeleid) gaat het er voor D'66 om de aanwezige vermogens van ieder mens te aktiveren en te ontwikkelen. Ieder mens moet in staat gesteld worden zich overeenkomstig eigen aanleg te ontplooien.

Consequenties van deze stellingname is dat educatieve voorzieningen zo moeten worden ingericht dat jeugdigen steeds meer en volwassenen vrijwel volledig de eigen ontwikkelingsrichting moeten kunnen- en ook mogen bepalen.

D'66 pleit daarom voor een verruimd leerrecht in een discontinu leerproces gedurende het gehele leven. Dat wil zeggen na een leerplichtige periode tot 16 jaar moet ieder het recht krijgen om telkens na een aantal jaren

arbeid of funktioneren in de samenleving anderzins weer onderwijs of vorming te genieten. Financiële en maatschappelijke omstandigheden, sekse, lichamelijke en/of geestelijke handicaps mogen geen belemmering(en) zijn om aan onderwijs en vorming deel te nemen.

VRAAG

b) *Krijgen meisjes in het onderwijs een eerlijke kans?*

ANTWOORD

Meisjes krijgen op vele fronten in het huidige onderwijssysteem nog lang geen gelijkwaardige ontplooiingskansen. Mede daarom pleit D'66 voor een meer objektieve en volledige voorlichting over de mogelijkheden in secondair en tertiair onderwijs opdat een verantwoorde keuze van de ontwikkelingsrichting na het basisonderwijs mogelijk is. Een betere voorlichting aan alle betrokkenen en een -zowel maatschappelijke als onderwijskundige- herwaardering van ervaringsdeskundigheid en sociale vaardigheden zal een reëler beeld moeten bevorderen van ieders ontplooiingsmogelijkheden in het beroepsonderwijs.
De relatief geringe deelname van vrouwen/meisjes aan vele vormen van beroepsonderwijs noodzaakt volgens D'66 tot speciale aandacht voor de categorie schoolverlaters. Onder hen zijn meisjes met afgebroken schoolopleiding de meest benadeelde, tevens kansarme groep.

VRAGEN

c) *Waarom willen volwassen vrouwen opnieuw naar school?*
   1. *voor zichzelf om een bestaande achterstand in te halen?*
   2. *om er maatschappelijk iets mee te kunnen doen, bijvoorbeeld in de politiek*
   3. *om een betaalde baan te kunnen krijgen?*

d) *Voor welke onder c genoemde redenen moet de overheid geld beschikbaar stellen? Of maakt het geen verschil?*

ANTWOORD

D'66 kent ieder, dus ook mannen en vrouwen, een principieel leerrecht toe. Het recht op een zo volledig mogelijke ontplooiing van zijn/haar mens-zijn en de aan dat mens-zijn verbonden kwaliteiten of vermogens moet in principe -zonder dat betrokkene verantwoording behoeft af te leggen omtrent zijn/haar motieven of bedoelingen- uitgeoefend kunnen worden. De overheid mag hierin naar de mening van D'66 niet als zedenmeester op gaan treden. Genoemde motieven 1 t/m 3 zullen alle -naast vele andere- een ontwikkelings- of ontplooiingsbehoefte bij volwassen vrouwen kunnen oproepen en zijn in principe alle legitiem en te respecteren.

HERVERDELING VAN ARBEID

VRAAG

a) *Wat wordt verstaan onder herverdeling van arbeid en wat willen wij er onder verstaan?*

ANTWOORD

Onder herverdeling van arbeid wordt door D'66 verstaan, dat de totale hoeveelheid arbeid beter wordt verdeeld tussen de mensen, die willen werken. Herverdeling van arbeid is van belang, omdat de economische groei in de 80-er jaren op grond van allerlei faktoren gering zal zijn. De totale hoeveelheid betaald werk zal daarom niet of nauwelijks toenemen. D'66 verwacht, dat de nieuwe arbeidsplaatsen, die zullen ontstaan bij het voeren van een zeer bewust innovatiebeleid, nauwelijks zullen opwegen tegen het verlies van arbeidsplaatsen in de meer traditionele arbeidstakken. Herverdeling van arbeid is daarom noodzakelijk om ieder, die wil werken, recht en uitzicht op betaald werk te geven.
Dit geldt te meer, omdat het extra arbeidsaanbod in de 80-er jaren op grond van allerlei ontwikkelingen (bijvoorbeeld gehuwde vrouwen die buitenshuis willen werken) in ons land groot zal zijn.

VRAAG

b) *Hoe ziet u arbeidsverdeling binnenshuis?*

ANTWOORD

De arbeidsverdeling binnenshuis gaat natuurlijk gepaard met de arbeidsverdeling buitenshuis. Een onderdeel van de emancipatie, namelijk het doorbreken van de rolpatronen tussen man en vrouw, slaat ook helemaal op arbeidsverdeling binnenshuis

De overheid dient haar selectief schaarse middelen primair in te zetten t.b.v. de meest kansarme en/of kwetsbare groepen in de samenleving. De mate van achterstand t.o.v. andere burgers, die wel onderwijs en vorming naar eigen voorkeur en ontplooiingsmogelijkheden kunnen genieten is bepalend voor politieke prioriteitstellingen bij de besteding van middelen in de onderwijs- en vormingssfeer. Het vrouw- of manzijn mag bij de toedeling van middelen en de bevordering van toegankelijkheid van onderwijs en andere educatieve voorzieningen van de overheid geen prioriteitbepalende rol spelen.

VRAAG

c) *Hoe kan de arbeid buitenshuis het best verkort worden?*

1. per dag?

2. per week?

3. per leven?

ANTWOORD

Vooral om redenen van emancipatie geeft D'66 de voorkeur aan herverdeling van betaalde arbeid in de vorm van arbeidstijdverkorting per dag. Daarnaast kan arbeidstijdverkorting per leven (vervroegde vrijwillige uittreding) ook bijdragen tot een betere herverdeling van het betaalde werk.

VRAAG

d) *Hoe moeten alleenstaanden meedoen bij de herverdeling van de arbeid?*

ANTWOORD

Alleenstaanden kunnen meedoen bij herverdeling van arbeid door te kiezen voor deeltijdbanen, vervroegde pensionering, enz. Het is goed hierbij te vermelden dat D'66 zeker voor de korte termijn tegenstander is van een verplichte herverdeling van betaald werk via bijvoorbeeld de algemene invoering van een verkorte werkweek of werkdag.
Arbeidstijdverkorting moet naar de mening van D'66 selektief worden ingevoerd, waarbij vuil en onaangenaam werk alsmede arbeidsintensief werk het eerst voor arbeidstijdverkorting in aanmerking komen.
Daarnaast moet er veel meer flexibiliteit binnen het bestaande systeem van het betaalde werk komen door met name de mogelijkheden tot het kiezen voor deeltijdbanen en duobanen sterk te vergroten.

VRAAG

e) *Wat zijn de gevolgen van herverdeling voor het inkomen?*

ANTWOORD

In het algemeen zal herverdeling van arbeid moeten leiden tot aanpassing van het inkomen uit dat werk. D.w.z. korter werken zal gepaard moeten gaan met een lager inkomen. Gebeurt dat niet, dan zullen arbeidskosten in Nederland, die toch al hoog zijn, verder stijgen, waardoor de werkeloosheid zal toenemen. Slechts bij wijze van uitzondering, bijvoorbeeld voor vuil en onaangenaam werk, zal arbeidstijdverkorting niet tot aanpassing van de inkomens behoeven te leiden. In die gevallen gaat D'66 ervan uit dat een extra beloning (in de vorm van vrije tijd) op zijn plaats is mede om daardoor tot een betere aansluiting van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt te komen.

SAMENLEVINGSVORMEN

Voordat we in de vragen over voor- en nadelen van huwelijk en samenleving induiken, is het goed je te realiseren wat de typische D'66 invalshoek is bij dit soort vragen.
Hoofddoelstelling van D'66 is humanisering van de samenleving. Zij pleit daarom voor de vrije mens in een open maatschappij. Met "vrij" wordt hier onafhankelijk, bevrijd en zelfstandig bedoeld. Dat is dan wel inclusief verantwoordelijkheid voor de andere mens in de samenleving.
Een open samenleving betekent dat D'66 zich niet exclusief vastlegt op vaste patronen. Er blijft altijd ruimte voor alternatieven, omdat D'66 de mens niet te veel wil inperken. Aan die ruimte ligt wel een begrenzing De begrenzing ligt daar waar door te grote vrijheid anderen in de knel komen. Kinderen b.v. of de oudere vrouw die geen kansen heeft gekregen in een vroegere levensfase. Volgens D'66 is de wetgeving een geschikt instrument om die ruimte te scheppen en die verantwoordelijkheid vast te leggen.

VRAAG

a) Wat zijn de voor- en nadelen van het formele huwelijkskontrakt?

ANTWOORD

Als we met het formele huwelijkskontrakt bedoelen de wijze waarop de huidige wetgeving het huwelijk regelt, dan betekent deze vraag voor D'66 dus dat we dit huwelijkskontrakt toetsen aan:

1. vrijheid
2. verantwoordelijkheid en
3. medemenselijkheid

Wie de betreffende wetsartikelen hierop beziet zal bemerken dat voor de toetsingskriteria de huidige regeling best aardig voldoet. Wat ons echter niet aanstaat is dat er vanuit gegaan wordt dat het huwelijk alleen zaligmakend is en dat te weinig andere mogelijkheden als gelijkwaardig worden beschouwd (zie voor de juridische en maatschappelijke rechten van het huidige huwelijk in de hieronder opgegeven literatuur).
Het instituut huwelijk is verengd door een maatschappij die de huwelijkspartners een rolpatroon opdringt, een versmalling van de relatiepatronen, een afhankelijkheid emotioneel en economisch. Over één ding moet echter volgens D'66 geen misverstand bestaan. Wetgeving is rekbaar. Het gaat er vooral om in welke maatschappelijke kontext deze wetgeving gehanteerd

wordt. Zo zal in een ge-emancipeerde maatschappij ook binnen het huidige huwelijksstelsel zelfstandigheid en vrijheid veel meer kans krijgen dan nu het geval is. Dat ligt dan niet zozeer aan de wetgeving maar wel aan de maatschappij.
Het brengen van de vrije samenlevingsvormen t.w. het konkubinaat onder de normen van het huwelijk biedt geen oplossing. Er moet vrijheid gekreeerd worden voor allerlei vormen van alleen- en samenleven, vanuit het beeld van de zelfstandige mens.

VRAAG

b) *Welke andere samenlevingsvormen zijn er en wat kleven daar voor- en nadelen aan?*

ANTWOORD

Als samenlevingsvorm wordt het "alleen" wonen dikwijls vergeten. Aangezien er steeds meer alleenstaanden zullen komen moet hieraan veel meer aandacht worden gegeven. Verder kommunes, maar ook vormen van samenleven in een buurt e.d. Allereerst zal meer over deze samenlevingsvormen bekend moeten zijn alvorens een oordeel kan worden gegeven over voor- en nadelen.

VRAAG

c) *Moet de Nederlandse wetgever het standaard huwelijkskontrakt handhaven of zou de tijd rijp zijn voor een soort kaderwet waarin alle mogelijk-samenlevingsvormen wettelijk worden geregeld?*

ANTWOORD

D'66 zou best willen pleiten voor een soort kaderwet waarin naast het institutionele huwelijk ook andere vormen van samenleving zijn opgenomen. Dit moet gepaard gaan met goede informatie over o.a. de juridische konsekwenties van samenlevingsvormen. Als er nu mensen b.v. trouwen weten ze vaak niets van alle konsekwenties van een huwelijk.

Ongetwijfeld zullen speciaal aan de D'66 forumleden op de kursussen gevraagd worden naar onze motie over beperking van de duur van de alimentatie. Deze staat toegelicht in een ingezonden stuk in De Tijd van 16 november 1979 plus in de Democraat van 2 november 1979.
Tenslotte brengt Hoefnagels in het Nederlands Juristenblad van 24/11/79 de standpunten van alle politieke partijen over de duur van de alimentatie naar voren.

Technische informatie:

1. art. 81 Burgerlijk Wetboek
   art.153 Burgerlijk Wetboek
   art.153, 157 en 158, 159, 160 Burgerlijk Wetboek handelen over echtscheiding
2. Een uitstekend artikel over huwelijk en konkubinaat staat in het Zaterdag Bijvoegsel van de NRC van 24/11/79, auteur Marc Chavannes
3. (Uitgave van dialoog) Samenleven en niet trouwen (2) kost ƒ 5,- en gaat over "Praktische omstandigheden en ideële achtergronden bij het regelen van relaties
   Te verkrijgen bij Stichting Dialoog, Frederiksplein 14, Amsterdam
4. Handleiding voor het konkubinaat, van de projektgroep Concubinaat Leiden, Uitgeverij Kluwer te Deventer

Landelijk contactadres Politieke Scholings Cursus
9 samenwerkende vrouwenverenigingen
Rijnsburgerweg 28 2333 AA Leiden tel. 071-155063

Christelijke Plattelandsvrouwen Bond
Katholiek Vrouwengilde
Nationale Vrouwenbeweging van het NKV
Nederlandse Bond van Plattelandsvrouwen
Nederlandse Christen Vrouwen Bond
Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen
Nederlandse Vereniging van Vrouwen met Academische Opleiding
Nederlandse Vereniging voor Vrouwenbelangen
Stichting Katholieke Plattelandsvrouwen van Nederland

Vragen voor de P.S.C. 1979/1980

Onderwerp: I ENERGIE EN MILIEU

a) Waarom is het nodig om aan energiebeperking te doen en wat hopen wij ermee te bereiken?

b) Welke mogelijkheden zijn er voor wie om op energie te bezuinigen?
   1. de overheid
   2. individuele burgers?
   3. groepen burgers, zoals bedrijven?

c) Vindt U dat de overheid het recht heeft (of de plicht?) om in te grijpen in de individuele beslissingsvrijheid van de burgers om te bereiken dat er zuiniger met energie wordt omgesprongen?

Toelichting
Sinds de energie- of oliecrisis van 1973 weten wij allemaal een beetje beter dan ervóór dat het goed is niet zo afhankelijk te zijn van grondstoffen waaraan een einde kan komen. Daar hadden verschillende onheilsprofeten ons al eens op gewezen - o.a. de Club van Rome - maar soms komt begrip sneller als je ook voelt wat de gevolgen van bepaalde beweringen zijn.
De energiebronnen reiken niet tot de hemel en of je een pessimistische of optimistische natuur hebt maakt niet zoveel uit, er moeten maatregelen komen om de schaarste aan energie zo lang mogelijk uit te stellen.
Alle soorten energiewinning leveren wel een bezwaarop: olie moet worden opgeboord en raakt op een gegeven moment op; gas is ook eindig en wordt met schade aan natuurgebieden gewonnen;
kolen komen diep uit de grond (akelig werk) en zijn enorm vervuilend;
kernenergie geeft afval waar wij ons geen raad mee weten en de risico's van het verbruik zijn onoverzichtelijk;
windmolenenergie is milieuvriendelijk maar de apparaten zijn erg kostbaar voor betrekkelijk weinig geleverde energie;
zonne-energie is milieuvriendelijk maar de zon niet altijd aanwezig.

Op niet al te korte termijn komen wij in de knoei met onze energievoorziening, daarover zijn alle partijen het wel eens. De vraag is alleen wat je daar aan kunt doen.
Als individu zijn er een heleboel alledaagse energiebesparende dingen te bedenken: lichten doven waar mogelijk, zo min mogelijk warm water, waakvlam uit, verwarming laag en een dikke trui aantrekken, de fiets nemen in plaats van de auto en als het niet anders kan dan een weinig energievretend exemplaar aanschaffen of het openbaar vervoer kiezen, zo min mogelijk door de reclame aangeprezen electrische handigheidsapparatuur kopen, 's nachts niet stoken, en dergelijke.

z.o.z.

De overheid kan hierbij een handje helpen door bijvoorbeeld een lager tarief te rekenen bij minder energieverbruik in plaats van in ons land geldende systeem van "hoe meer hoe goedkoper". Ook bekend is de invoering van de maximum snelheid waarmee men twee vliegen in een keer raakt: de verkeersveiligheid wordt opgevoerd en het benzineverbruik loopt terug. Om de neiging tot aanschaf van luxe apparatuur aan banden te leggen kan de overheid besluiten daarop extra heffingen te leggen en als er sprake is van directe crisis wordt niet geschroomd om tot rantsoenering over te gaan. De overheid zal waarschijnlijk liever niet zo drastisch ingrijpen in het bestaan van individuen, maar in het geval van het energiegebruik lijkt er geen ontkomen aan. Het kabinet-Van Agt heeft geprobeerd eerst met zachte hand te regeren door vóór de zomervakantie te komen met het idee dat er 5pct. op energiegebruik bezuinigd zou moeten/en kunnen worden als iedereen vrijwillig zijn best zou doen. Aan die doelstelling van 5 pct. bezuiniging is door veel mensen getwijfeld: het "ikke ikke ikke en de rest kan stikke"-eigen (kortzichtige)belang wint het bij de meeste mensen van lange termijn denken.
Vlak na Prinsjesdag - op 19 september j.l. - publiceerde het kabinet (in het bijzonder minister van Aardenne van Economische Zaken) de langverwachte Energienota met als belangrijkste boodschap dat in het jaar 2000 het olieverbruik met meer dan de helft zal moeten zijn teruggeschroefd. De overheid zal daarvoor in totaal 60 miljard op tafel leggen, dwz. jaarlijks voor 600 miljoen gulden bijdragen in investeringen die nodig zijn om het energieverbruik te verminderen.
De Energienota hoopt door efficiencyverbetering een gebruiksvermindering van 10 pct. tot stand te brengen in 1985 (gerekend vanaf het niveau van 1977), 20 pct. in 1990 en 30 pct. in 2000. (pagina 10 Energienota).
Als maatregelen die daarvoor nodig zijn worden genoemd:
- een nationaal isolatieprogramma voor daken en vloeren van woningen;
- verscherping van de isolatievoorschriften bij nieuwe huizen;
- een investeringsplan voor rijksinstellingen en een besparingsprogramma voor de non-profit sector;
- een energiebesparingswet;
- bevorderen dat particuliere consumptie minder energie vergt door voorlichting en aangepaste heffingen;
- verhoging van de tarieven om het gebruik af te remmen. (pagina 11 en 12 Energienota). Vanaf pagina 160 somt de Energienota een aantal hoofdlijnen voor de toekomst op.

De politieke partijen in de Tweede Kamer hebben de nota niet bijster enthousiast ontvangen. PvdA en CDA missen in de nota een duidelijke uitspraak over het gewenste plafond van het toekomstige energieverbruik, op basis waarvan de maatregelen worden genomen.
De twee grootste partijen willen beiden dat er méér wettelijke maatregelen komen om besparingen af te dwingen. Met D'66 zijn PvdA en CDA het eens dat de regering te weinig aandacht geeft aan het keuzedilemma tussen doorgaande economische groei en energiebesparing. Uitgangspunt voor de regering vormt een economisch groeipercentage van 2 à 3 pct. zonder dat zij aangeeft hoe de energiebehoefte zou zijn met een kleiner groeipercentage.
PvdA en D'66 wijzen er bovendien op dat de landelijke stuurgroep energie-onderzoek destijds heeft berekend dat besparingsinvesteringen wel f. 120 miljard vereisen in plaats van de nu gereserveerde f. 60 miljard.
D'66 en de PPR vinden dat de regering veel te weinig oog heeft voor alternatieve energievormen.
Uit de nota spreekt een optimistische benadering van het vraagstuk van kernenergie, die schril afsteekt bij de sombere geluiden over bijvoorbeeld zonne-energie.

Landelijk contactadres Politieke Scholings Cursus
9 samenwerkende vrouwenverenigingen
Rijnsburgerweg 28 2333 AA Leiden tel.071-155063

Christelijke Plattelandsvrouwen Bond
Katholiek Vrouwengilde
Nationale Vrouwenbeweging van het NKV
Nederlandse Bond van Plattelandsvrouwen
Nederlandse Christen Vrouwen Bond
Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen
Nederlandse Vereniging van Vrouwen met Academische Opleiding
Nederlandse Vereniging voor Vrouwenbelangen
Stichting Katholieke Plattelandsvrouwen van Nederland

Vragen voor de P.S.C. 1979/1980

Onderwerp: II ONDERWIJS

a) Wat is de functie van onderwijs?

b) Krijgen meisjes in het schoolsysteem een eerlijke kans?

c) Waarom willen volwassen vrouwen opnieuw naar school?
1. voor zichzelf om een bestaande achterstand in te halen
2. om er maatschappelijk iets mee te kunnen doen, bijvoorbeeld in de politiek?
3. om een betaalde baan te kunnen krijgen?

c) Voor welke onder c) genoemde redenen moet de overheid geld beschikbaar stellen? Of maakt het geen verschil?

Toelichting.

De regeringsverklaring van het kabinet-Van Agt van 16 januari 1978 zegt dat het onderwijs gericht zal zijn op 3 doelstellingen:
- 1) het bevorderen van persoonlijke ontplooiing. Elke leerling moet onderwijs en vorming kunnen krijgen, die passen bij zijn/haar eigen aard en bekwaamheden; bijzondere aandacht zal worden gegeven aan kinderen in achterstandsituaties.
Speciale zorg zal het kabinet ook besteden aan verbetering van de onderwijskansen van meisjes en vrouwen, die in de praktijk nog steeds minder zijn dan die van jongens en mannen.
- 2) het bevorderen van actief en democratisch staatsburgerschap; het onderwijs dient ieder individu te motiveren om op eigen wijze, in kritische geest en in gemeenschapszin aan het maatschappelijk leven deel te nemen.
- 3) het bevorderen van maatschappelijke en economische weerbaarheid.
Omdat de kansen voor meisjes en jongens nog lang niet gelijk zijn, hebben de minister van onderwijs (Pais) en de staatssecretaris van cultuur, recreatie en maatschappelijk werk die is belast met het emancipatiebeleid (Kraaijeveld-Wouters), in juni 1979 een nota uitgebracht "Schets van een beleid voor emancipatie in onderwijs en wetenschappelijk onderzoek".
Bij het nastreven van de bovengenoemde doelstellingen van het onderwijs hanteert de regering (Schets pagina 2) 2 doorslaggevende beginselen:
1) alle vormen van onderwijs moeten ook in feite gelijkelijk toegankelijk zijn voor jongens en meisjes.
2) onderwijs mag niet een roltoedeling op basis van de categorie waartoe men behoort, in dit geval het geslacht, ondersteunen. Onderwijs moet in tegendeel voorwaarden scheppen voor optimale ontplooiing van mogelijkheden, ongeacht het geslacht.

z.o.z.

Alle partijen zijn het erover eens dat een eindoordeel nog niet kan worden gegeven, omdat de regering nog niet klaar is met de delen II en III van de Energienota, te weten die over kolen en electriciteit.

Voorlichtingsmateriaal bij Milieudefensie, Weteringplantsoen 9, Amsterdam en verder bij lokale milieuactiegroepen.

Directe bezuinigingstips kunnen opgevraagd worden bij:
Voorlichting energiebesparing, postbus 503, 7300 AM Apeldoorn.
Vereniging van exploitanten van gasbedrijven in Nederland (VEGIN) postbus 137, 7300 AC Apeldoorn.
Vereniging van exploitanten van electriciteitsbedrijven in Nederland (VEEN), Utrechtseweg 310, 6812 AR Arnhem.
Van deze adressen komen zeer handige en direct uitvoerbare tips om de energierekening van een huishouden drastisch omlaag te brengen.
Enkele voorbeelden:
Vitrage vermindert het warmteverlies via de ramen met 10 pct., In - combinatie met gesloten overgordijnen tot op de vensterbank levert vitrage volgens berekeningen 25 pct. besparing op.
Veel warmte kan binnenblijven als men minder ondoordacht ventileert.
De regelklep van een open haard kan gesloten worden als de haard niet brandt.
Omkastingen van centrale verwarmingsradiatoren belemmeren het nuttig effect.
CV-pijpen kunnen makkelijk worden geïsoleerd.
Zonder veel inspanning is er bij het koken te bezuinigen: zet geen pannen op een groot vuur; gebruik minder warm water, bijvoorbeeld bij het omspoelen van de vaat met heet water wordt de afwas een dure aangelegenheid.
Een boiler kan best op 60 in plaats van 85 graden worden afgesteld.
De was kan zonder veel bezwaar bij 60 graden worden gedaan, het weglaten van de voorwas scheelt 15 pct. energie.

De regering formuleert (Schets pag. 3) de volgende doelstellingen voor het onderwijsemancipatiebeleid:

a) het terugdringen van factoren die de keuzevrijheid belemmeren, zodat de ontwikkeling van jonge mensen niet wordt beperkt tot traditioneel aan vrouwen of mannen toegekende rollen. Daarmee zal ook de traditioneel eenzijdige deelneming van meisjes, respectievelijk jongens aan bepaalde onderwijs programma's en onderwijsvormen worden doorbroken.
b) het opnieuw waarderen van kwaliteiten die in het onderwijsleerproces worden overgedragen of ontwikkeld, op zo'n manier dat niet bepaalde kennis, vaardigheden of houdingen die specifiek aan vrouwen of mannen worden toegeschreven, in verband daarmee a priori worden onder- of overgewaardeerd.
c) het bevorderen van onderwijs- en vormingsmogelijkheden die in het bijzonder vrouwen de kans bieden achterstanden in te halen.

Ongeveer een tiende van het totale overheidsbudget wordt in ons land aan onderwijs besteed.
Het vormt alleen al om die reden een belangrijk beleidsonderdeel.
Hoewel de wet geen belemmeringen oproept, is overduidelijk aangetoond dat meisjes en vrouwen in en door het onderwijs achterstanden oplopen.
Bij het kleuter- en lager onderwijs zijn die verschillen niet zichtbaar. Zij manifesteren zich bij het secundair en tertiair (wetenschappelijk) onderwijs.
De kleuter- en lagere school doorlopen jongens en meisjes in hetzelfde tempo. Meisjes doen het zelfs wat beter: zij blijven minder zitten en worden minder vaak naar het buitengewoon onderwijs doorverwezen (Schets Pais-Kraaijeveld-Wouters, pagina 9).
In het voortgezet onderwijs hebben meisjes wèl achterstanden.
Veronderstelt wordt dat het kleuter- en lager onderwijs aan het ontstaan daarvan bijdragen. Oorzaken zijn te vinden in het lesmateriaal, het verschil in eisen die aan jongens en meisjes worden gesteld, verschil in beoordeling van hun prestaties en in de rol van degene die les geeft. Onderwijs aan kleuter- en lagere scholen wordt in hoofdzaak door vrouwen gegeven.
In de nota Pais-Kraaijeveld-Wouters worden de oorzaken van de achterstand bij meisjes en vrouwen genoemd op pagina 3.
De beide bewindslieden sommen in totaal 55 maatregelen op die aan deze situatie een einde zouden kunnen maken.
Een deel van die maatregelen is al in uitvoering: subsidie van projekten die zich richten op roldoorbreking en onderwijskansen voor meisjes in het primaire onderwijs.
Inschakeling van de provinciale emancipatiebureaus-in-wording om te helpen bij de activiteiten op het terrein van het onderwijs.
Opzetten van proefprojekten voor opvangmogelijkheden vòòr, tussen, en na de schooltijden. Bij het voortgezet onderwijs is men bezig met projekten die de mogelijkheden moeten opsporen om de rolbeperkingen voor 11- tot 15-jarigen te overwinnen, en bij het hoger beroepsonderwijs probeert het kabinet om meer vrouwelijke studenten naar opleidingen te lokken die als typisch mannelijk te boek staan.
(In voorbereiding zijn de maatregelen: pagina IX van de nota Pais-Kraaijeveld-Wouters).
De genoemde 55 maatregelen zijn te vinden in de Schets van Pais en Kraaijeveld-Wouters op de pagina's IV, V, VI, VII en VIII.
Dit najaar is er aan het informatiecursus-pakket van de Politiek Scholings Cursus (contactadres Rijnsburgerweg 28, Leiden, tel. 071 155063) toegevoegd een boekje "Vrouweneducatie". Daarin worden alle aspecten van "inhaal"onderwijs beschreven. Achterin het boekje is een literatuurlijst over het onderwerp opgenomen en ook een hele serie adressen van instellingen en verenigingen die zich bezig houden met inhaal- of andersoortig onderwijs.
Naast dit buitengewoon nuttig boekje valt nog te noemen het juni/juli nummer van "Onderwijs en Opvoeding" dat het thema

"Meisjes en vrouwen in het onderwijs" tot onderwerp had. Te bestellen bij het Algemeen Pedagogisch Studiecentrum, Postbus 7888, Amsterdam.

ROLPATRONEN IN SCHOOLLEESBOEKJES

Leesboekjes op school.
Kinderen krijgen op school allerlei vakken: taal, rekenen, aardrijkskunde, geschiedenis etc. In de leesles leren ze de eerste beginselen van het lezen, later krijgen ze dan "echte" boekjes. Die boekjes dienen om te oefenen, maar al lezende, maken kinderen tegelijkertijd kennis met de wereld die de schrijver hen voorspiegelt. En op die leesboekjes zouden wij wat critischer moeten zijn.
Wat staat er in de leesboekjes.
De verhalen die je in leesboekjes aantreft zijn vaak erg onnozel, of ouderwets. Onnozel zijn de boekjes over ontvoerde prinsessen of over een tovenaar die zijn toverstaf kwijt is: verhalen die voor kinderen geen echte betekenis hebben. Ouderwets zijn veel boekjes die over kinderen gaan; ze zijn soms zo antiek dat je denkt: zo was het vroeger zelfs niet!
De gezinnen in die boekjes zijn altijd compleet; moeder is thuis en zorgt voor de kinderen (van zichzelf heeft ze nooit iets omhanden), vader heeft altijd een baan, en ze wonen in een leuk eengezinshuisje. Vrouwen en meisjes komen in die boekjes veel minder voor dan jongens en mannen. Een onderzoek heeft aangetoond dat van 224 leesboekjes er maar 8 zijn die een meisje als hoofdpersoon hebben; dat zijn dan boekjes voor kinderen van 7-8 jaar. Zijn een jongen en meisje samen hoofdpersoon, dan is het meisje altijd bang en huilerig, terwijl de jongen een durfal is. Volwassen vrouwen in beroepen komen bijna niet voor.
Het is duidelijk dat er van deze boekjes voor meisjes geen enkele stimulans uitgaat om iets met je eigen leven te doen: als ze groot zijn wacht hen -volgens de boekjes- alleen het thuiszittend moederschap.
Wat hieraan te doen.
Iedereen die kinderen op de basischool heeft zou eens moeten informeren wat voor leesboekjes daar gebruikt worden. Samen met de leerkrachten lezen en erover praten is de volgende stap. Is er geen geld voor nieuwe boekjes, dan kan men erop aandringen dat er met de kinderen over de inhoud van de boekjes gepraat wordt. Zo kan je kinderen tot nadenken brengen, b.v. "gaat het bij jullie thuis ook zo?", of "komt dit tegenwoordig nog voor?". Is er geld beschikbaar, bespreek dan welke eisen je aan de boekjes wilt stellen. Als er vanuit de scholen actie gevoerd wordt om andere boekjes aan te schaffen, dan heb je kans dat schooladviesdiensten, uitgevers en schrijvers ook critischer gaan worden.

Annerieke Freeman-Smulders.

Landelijk contactadres Politieke Scholings Cursus
9 samenwerkende vrouwenverenigingen
Rijnsburgerweg 28 2333 AA Leiden tel. 071-155063

Christelijke Plattelandsvrouwen Bond
Katholiek Vrouwengilde
Nationale Vrouwenbeweging van het NKV
Nederlandse Bond van Plattelandsvrouwen
Nederlandse Christen Vrouwen Bond
Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen
Nederlandse Vereniging van Vrouwen met Academische Opleiding
Nederlandse Vereniging voor Vrouwenbelangen
Stichting Katholieke Plattelandsvrouwen van Nederland

Vragen voor de P.S.C. 1979/1980

Onderwerp:

III HERVERDELING VAN ARBEID: WIE WERKT WAAR WANNEER?

a) Wat wordt verstaan onder herverdeling van arbeid en wat willen wij er onder verstaan?

b) Hoe ziet U arbeidsverdeling binnenshuis?

c) Hoe kan de arbeid buitenshuis het best verkort worden?
   1. per dag?
   2. per week?
   3. per leven

d) Hoe moeten alleenstaanden meedoen bij de herverdeling van arbeid?

e) Wat zijn de gevolgen van herverdeling voor het inkomen?

Toelichting

In onze samenleving wordt onder het begrip arbeid vrijwel altijd en uitsluitend betaalde arbeid verstaan.
En dat terwijl grote groepen mensen maatschappelijke activiteiten verrichten in de vorm van vrijwilligerswerk of huishoudelijk werk.
Bij herverdeling van arbeid is het noodzakelijk om te weten waarover het gaat: alleen over verdeling van het steeds schaarser wordende betaalde werk (door o.a. verdergaande automatisering, de ontwikkeling van chips) of dat ook het onbetaalde werk erbij betrokken moet worden. Een ander aspect in de discussie over herverdeling is de kwestie van het vuile werk en het werk dat grote risico's met zich meebrengt en nu hoofdzakelijk door buitenlandse werknemers wordt gedaan,
Vanuit emancipatiestreven kan vrijwilligerswerk pas als volwaardig element in de discussie meedoen wanneer er sprake is van een vrije keuze. Dat wil zeggen dat vrijwilligerswerk -hoevoel plezier mensen er ook van en aan hebben- alleen echt meeverdeeld kan worden, wanneer het zo is dat mannen èn vrouwen kunnen kiezen uit werken voor een inkomen of voor (vrijwel) niets.
Huisvrouwenwerk is niet gekoppeld aan een officieel inkomen.
De econoom mevrouw drs. Marga Bruyn-Hundt werkte in 1973 in het blad Economisch Statistische Berichten (ESB) plannen uit voor een huisvrouwenloon. Omdat dit loon uiteindelijk door de man zou moeten worden opgebracht, en de afhankelijke positie van de vrouw er niet door zou veranderen, heeft drs. Bruyn-Hundt die ideëen later laten varen. (o.a. Opzij 1978)
In ESB (1 november 1978) herroept zij haar eerdere plannen in het artikel "De kostwinner eruit". Mevrouw Bruyn-Hundt bepleit de economische verzelfstandiging van de vrouw als fundament onder de emancipatie.
Binnen de vakbeweging (Industriebond NVV) is inmiddels een plan geboren tot korter werken: Arie Groenevelt bepleit een vrije vrijdagmiddag voor de werknemers.

Samen met prof. dr. W. Driehuis schrijft drs. Bruyn-Hundt in ESB (21 maart 1979) een stuk tégen dit plan. Zij pleiten voor arbeidstijdverkorting van één uur per dag, een idee dat naar hun mening op 4 verschillende punten bijdraagt aan de herverdeling van arbeid.

- vermindering van de werkloosheid
- spreiding van werk
- herverdeling van betaalde en onbetaalde arbeid over mannen en vrouwen
- verkrijgen van meer vrije tijd.

Uit de vrouwenbeweging is de suggestie gekomen om voor mannen èn vrouwen te streven naar een 5-urige werkdag om zo huishoudelijke taken en vrije tijd beter over mannen en vrouwen te kunnen verdelen. Omdat het in economisch moeilijke omstandigheden in de politiek niet zo eenvoudig ligt om maatregelen te treffen die geld kosten -vrouwen verdienen immers nog steeds in het algemeen minder dan mannen- is er van de kant van de Tweede Kamer om begrijpelijke redenen wel grote belangstelling, maar weinig actie voor dit onderwerp.
Gedachten zijn er genoeg: een arbeidsloos inkomen bijvoorbeeld voor ouderen boven de 55 jaar, huisvrouwen, jongeren onder de 25 jaar en gehandicapten.
De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) heeft over dit onderwerp in 1977 (drie) rapporten gepubliceerd: "Maken wij er werk van?", "De komende 25 jaar" en "Over sociale ongelijkheid".
De Sociaal Economische Raad heeft voorjaar 1979 een advies naar buiten gebracht over het vraagstuk van korter werken. De financiële gevolgen die welke oplossing ook, met zich meebrengt, waren binnen de SER de oorzaak dat er een ernstig verdeeld werkstuk is afgeleverd.

Naar aanleiding van het congres "Vrouw en arbeid" is ook in 1979 een nummer van het blad "Vrouwen en hun Belangen" aan dit onderwerp gewijd. Te bestellen door storting van f. 3,-- op giro nr. 110444 t.n.v. penn. Ned.Ver. voor Vrouwenbelangen te Overveen, meer exemplaren korting; informatie tel. 071-155063.
Literatuur over het vraagstuk van vrijwilligerswerk:
Rapport "Vrouwen in vrijwilligerswerk" van de Emancipatie Kommissie, Ministerie van CRM, Rijswijk (tel.070-949225).
"Hoe vrijwillig is vrijwilligerswerk", Vrouwenbond NVV.
"Vrijwilligersactiviteiten", een drietal knelpunten, uitgewerkt door de werkgroep materiële voorzieningen ten behoeve van het congres "Arbeid anders" 1979, afdeling voorlichting van het departement van CRM, Rijswijk.

Landelijk contactadres Politieke Scholings Cursus
9 samenwerkende vrouwenverenigingen
Rijnsburgerweg 28 2333 AA Leiden tel. 071-155063

Christelijke Plattelandsvrouwen Bond
Katholiek Vrouwengilde
Nationale Vrouwenbeweging van het NKV
Nederlandse Bond van Plattelandsvrouwen
Nederlandse Christen Vrouwen Bond
Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen
Nederlandse Vereniging van Vrouwen met Academische Opleiding
Nederlandse Vereniging voor Vrouwenbelangen
Stichting Katholieke Plattelandsvrouwen van Nederland

Vragen voor de P.S.C. 1979/1980

Onderwerp: IV SAMENLEVINGSVORMEN

a) Wat zijn de voor- en nadelen van het formele huwelijkscontract?

b) Welke andere samenlevingsvormen zijn er en wat kleven daar voor na- en voordelen aan?

c) Moet de Nederlandse wetgever het standaard huwelijkscontract handhaven of zou de tijd rijp zijn voor een soort Kaderwet waarin alle mogelijke samenlevingsvormen wettelijk worden geregeld?

Toelichting

Bezint eer ge begint.
Het huwelijk is niet meer wat het geweest is. Meer mensen wonen samen, scheiden en verkiezen ongehuwd door het leven te gaan.
In 1977 staat in het verkiezingsprogramma van het CDA: "Niet bij brood allaan":
"Het gezin is een onmisbare pijler van onze samenleving. Het schept het meest geëigende opvoedingsklimaat voor kinderen en verschaft de noodzakelijke basis voor wettelijke regelingen."
En verderop: "Daarnaast vragen wij bijzondere aandacht voor velerlei groeperingen alleenstaanden, zoals ongehuwden, weduwen, weduwnaars, gescheidenen - allen met of zonder kinderen, al of niet in gezinsverband wonend - en voor samenwonenden in andere samenlevingsvormen."
Dat er in 2 jaar soms veel kan veranderen in de opvattingen over samen leven, blijkt uit de in 1979 gepubliceerde brochure "Het gezin: samenleven in verantwoordelijkheid" van het CDA-vrouwenberaad, een overkoepelende organisatie van de drie christen-democratische vrouwenclubs van AR, CHU en KVP. Daarin wordt rechtsgelijkheid opgeeist voor mensen in duurzame (al dan niet-huwelijkse) relaties en mensen die niet in een relatie leven.
De CDA-vrouwen pleiten onverkort voor een gelijkwaardige plaats voor andere samenlevingsvormen dan de traditioneel op het huwelijk gebaseerde.
Slechts 35 pct. van de Nederlanders zal in 1980 nog in een klassiek man-vrouw-kind gezin leven.
De andere 65 pct. is bejaard, leeft gescheiden, al dan niet alleen, met partners van de eigen dan wel de nadere sexe of in een groep.
Deze cijfers zijn afkomstig van het Centraal Bureau van de Statistiek.
De onderzoeker Maurice de Hond heeft gegevens dat minstens 50 pct. van de jongeren tussen de 18 en 25 jaar ongehuwd samenwoont en dat van de alleenstaanden-uit-de-statistieken ongeveer 20 pct. van degenen die ouder zijn dan 30 jaar niet werkelijk alleen leeft.
In het parlement is in 1976 een vergeefsepoging ondernomen om leefgemeenschappen met "een vergaande economische eenheid en gezamenlijkheid van woning" gelijk te stellen met het huwelijk. Het antwoord dat het PPR-kamerlid Van Winkel op zijn plannen van (destijds) minister van justitie Van Agt kreeg was: waarom trouwen die mensen niet?

z.o.z.

Aan de fiscale voordelen die samenwoners genieten boven gehuwden, wil het kabinet-Van Agt met ingang van 1981 een eind maken: begin oktober verscheen er een nota over gelijke fiscale behandeling van mannen en vrouwen, gehuwden en ongehuwd samenwonenden.
Praktisch probleem bij deze voorstellen is de controle, want hoe kan de belastinginspectie er achter komen of mensen uit financieel voordeel elkaars huis bewonen of uit ware liefde?
Terwijl steeds meer mensen het formele huwelijkscontract afwijzen, is er tegelijkertijd wel behoefte aan een andere vorm van schriftelijke afspraak tussen twee of meer partners die samen willen wonen.
Het is niet ongebruikelijk dat partners die het "boterbriefje" van het stadhuis verfoeien - of/dat omdat zij van hetzelfde geslacht zijn niet kunnen verkrijgen - bij de notaris een overeenkomst met allerlei afspraken vastleggen. Op die manier worden de voordelen "vrijheid van het individu" behouden en de nadelen "in het formele huwelijkscontract is de man kapitein op het schip" of "rechteloosheid van losse verhoudingen", dankzij tussenkomst van een notaris ondervangen.

Aanbevolen literatuur:

"Het gezin: samenleven in verantwoordelijkheid" van het CDA-vrouwenberaad is te bestellen bij het secretariaat CDA Vrouwenwerkgroep gezin en maatschappij, p/a Lohmanstichting, Wassenaarseweg 7, 2596 CD 's-Gravenhage.
"Samenwonen in meervoud", van het Centrum voor levensbeschouwing en politiek van de PvdA, te bestellen door gireren van f. 3,50 op gironr. 3479700, t.n.v. PvdA, Amsterdam.
Niet meer te bestellen, wel interessant voor het onderwerp:
"Zo zijn we niet getrouwd" en "Vrouwen en andere mensen" brochures van de PvdA-rooie vrouwen van enige jaren geleden.
Over de praktische kanten van het ongehuwd samenwonen
"Niet trouwen, wel kinderen - juridische aspecten van het ongehuwd ouderschap", Ineke de Hondt en Beatrijs Hortenhorst, uitg. Vuga, den Haag.
"Handleiding voor het concubinaat", projectgroep concubinaat Leiden, uitg. Kluwer, Deventer.

Lieve mensen,

Ondanks dat het PEAC zo veel mogelijk haast heeft gezet achter het opstellen van een diskussienota emancipatiebeleid, is het er niet in geslaagd nu al een volledige versie aan te bieden.
Onze excuses hiervoor. Wij zullen zorgen dat het restant zo spoedig mogelijk wordt verzonden.

Hierbij treffen jullie aan:
- voorwoord, waarin aandacht voor de te volgen procedure
- de hoofdstukken II, III, IV en V, resp. gezin en andere samenlevingsvormen, maatschappelijke participatie, onderwijs en arbeid.

Half oktober komt hier nog bij:
- hoofdstuk I, waarin aandacht voor oorzaken en problemen rond de achterstelling van vrouwen, en een verklaring, waarom in de nota vrijwel alleen over vrouwen wordt gesproken.
- hoofdstukken over ontwikkelingssamenwerking, em emancipatiebeleid als zodanig
- vragen per hoofdstuk

Wij hopen, dat jullie met de de nu toegezonden stukken uit de weg kunnen, en wensen jullie een zeer vruchtbare diskussie toe!

P.E.A.C. - leden

Nadere inlichtingen, bestellingen e.d.:
Ellen Scheerder. tel. 08373 -3729

D I S K U S S I E - E M A N C I P A T I E B E L E I D D'66

Voorwoord

Na de zeer suksesvolle D'66-emancipatiedag over Vrouw en Arbeid, januari 1979, werd in samenwerking met de Stichting Wetenschappelijk Bureau en het Politiek Scholings- en Vormingsinstituut besloten tot de oprichting van regionale emancipatiegroepen en een landelijk Politiek Emancipatie Aktiveringscentrum PEAC;

Voorlopg (tot augustus 1980) funktioneert het PEAC als een adviescommissie van het Hoofdbestuur van D'66 en andere partij-organen inzake het (denken over) emancipatiebeleid. Daarnaast heeft het tot taak gekregen de regionale emancipatiegroepen te steunen, te stimuleren en te coordineren, en bovendien contacten te onderhouden met de Stichting Wetenschappelijk Bureau en het Politiek Scholings- en Vormingsinstituut. Binnen het SWB funktioneert immers al vanaf september 1978 een emancipatiekern met 3 landelijke werkgroepen die zich bezig houden met resp. onderwijs, arbeid en parlementaire ondersteuning.

Haar voornaamste taak ziet het PEAC het komende jaar in het aktiveren van en vormgeven aan het denken over emancipatie in de partij zelf.
Als eerste aanzet heeft het een concept-diskussienota emancipatiebeleid opgesteld. Het biedt deze, helaas in nog wat ongepolijste vorm, hierbij aan, met het verzoek de nota te bestuderen en in diskussie te brengen.
Het PEAC hoopt daarbij op veel op- en aanmerkingen van de kant van individuele leden en emancipatiegroepen.
Deze zullen worden verwerkt in een tweede concept-nota, die vervolgens tijdens de 1980-emancipatiedag ter diskussie zal staan.
Een en ander zal hopelijk leiden tot een duidelijk en eigen standpunt van D'66 terzake van emancipatie-doeleinden en emancipatie-beleid.

De leden van het PEAC:
Martien van Dedem
Carien Evenhuis
Louise Groenman
Hein van Oorschot
Ellen Scheerder
Carel van Sitteren
Nelleke Smit

september 1979

DISCUSSIENOTA

PEAC

Hoofdstuk II: Gezin en andere samenlevingsvormen

Inleiding

In de tradiotionele samenlevingsvorm, het gezin, waarbij de verzorgende en opvoedende funktie vrijwel bij uitsluiting ten laste komt van de vrouw, wordt de vrouw ernstig belemmerd in haar individuele ontplooiing.
Wanneer in de verdeling van werkzaamheden geen essentiele veranderingen komen, dan blijft het adagium van kracht, dat de man wordt opgevoed tot individu, en de vrouw daarentegen als soort.

1. Op het gezin is de huidige arbeidsmarkt gebaseerd: het produceert de toekomstige werknemers en verzorgt de nu werkenden zodat dezen kunnen functioneren op de arbeidsmarkt.
Deze reproduktieve en verzorgende taak komt, zoals gezegd, thans grotendeels op de vrouw neer. Uit engels onderzoek bleek dat meer dan 90% van de vrouwen een verzorgende taak hebben ten opzichte van anderen. In Nederland zal dit percentage waarschijnlijk tegen de 100% lopen.
De verzorgende taak vraagt doorgaans veel tijd en energie waardoor de vrouw minder dan de man tijd en energie ter beschikking heeft voor (betaalde) arbeid als ontplooiingsmogelijkheid. Hierdoor moet (ook in het algemeen) de achtergestelde positie van de vrouwen worden verklaard. Hierbij spelen dan niet alleen haar veel geringere mogelijkheden op de arbeidsmarkt een rol, maar ook de betekenis die arbeid sociaal-cultureel nog altijd heeft in onze samenleving.
Wil de vrouw werkelijk gelijke ontplooiingskansen krijgen, dan zal verandering dienen te komen in de organisatie van de samenleving die immers niet alleen de verzorgende en opvoedende funktie vrijwel bij uitsluiting aan de vrouw toewijst, maar ook een vrijwel constant aanwezig zijn van vrouwen in huis vereist.
Ook de taakverdeling in de huiselijke sfeer moet wezenlijk wijzigen om de vrouw een volwaardige plaats in het arbeidsproces te geven, haar niet meer als secundaire werknemer te doen fungeren en dus haar ontplooiingskansen te optimaliseren.
Zonder een essentiele verandering kan ook op andere wijze van gelijkwaardigheid van man en vrouw geen sprake zijn. Immers, niet alleen financieel,ook voor haar maatschappelijke status blijft de vrouw afhankelijk van de man!

2. Ook de affektieve funktie van het kerngezin ligt met nadruk op de schouders van de vrouw. Een dergelijke "emotionele" rolverdeling verhindert bovendien kinderen in de opvoeding en begeleiding uit te groeien tot mensen, die in staat zijn aanleg en emotionaliteit tot evenwichtige, te hanteren grootheden te ontwikkelen.
De taakverdeling rond het gezin (de vrouw heeft de verzorgende en affektieve taak, de man zorgt voor het inkomen en de status) is tevens de basis voor sekse-rolstereotyperingen, in en buiten het gezin. Mannen en vrouwen worden gezien als verschillende soorten mensen met uit de soort voortvloeiende eigenschappen en kwaliteiten. De zakelijke rolverdeling die hieruit voortkomt (ook binnen het gezin neemt de man de belangrijke beslissingen en draagt hiervoor ook naar buiten toe de verantwoordelijkheid) heeft bovendien tot gevolg dat de geringere maatschappelijke waardering voor hetgeen vrouwen zouden hebben te bieden, blijft gehandhaafd.
Ook vanuit deze optiek zullen essentiele veranderingen moeten plaatsvinden om aldus
- de individuele mensen de gelegenheid te geven zich tot individuen te ontwikkelen
- sekse-rolstereotyperingen te niet te doen
- grotere maatschappelijke waardering te vinden voor de diverse eigenschappen die mannen en vrouwen, onafhankelijk van hun sekse, kunnen vertonen, maar die tot nu toe als typisch vrouwelijk worden gezien.

3. D'66 streeft daarom een samenleving na waarin mannen en vrouwen een gelijke verantwoordelijkheid dragen voor gezin en arbeid. Onder gezin wordt hier dan verstaan een samenleving van twee of meer mensen, mannen of vrouwen, die gedurende een periode een gezamenlijke huishouding voeren, met of zonder tot hun verantwoordelijkheid komende kinderen.
Om een dergelijke gelijke verantwoordelijkheid te realiseren, zijn vele maatregelen nodig, o.m. op de terrein van arbeid en onderwijs. Deze komen in de betref-

Hoofdstuk III: Maatschappelijke participatie

Inleiding

Na een lange periode van isolement wordt door allerlei maatschappelijke ontwikkelingen het gezin steeds minder een eiland in de maatschappij. Invloeden van buiten spelen weer een grotere rol, en het gezin zelf, als hoeksteen van de maatschappij, staat in toenemende mate in diskussie.
Nog steeds vervult het grootste deel van de vrouwen in Nederland de traditionele verzorgingsrol binnen dat gezin.
Door een afnemend en bewust gepland kindertal, alsmede door steeds meer technische hulpmiddelen bij het voeren van de huishouding, krijgen steeds meer vrouwen tijd en behoefte zich buiten het gezin te orienteren. Over deze externe orientatie en haar mogelijkheden daarbij, gaat deze paragraaf.
Maatschappelijke participatie valt te omschrijven als het gebruik kunnen maken van (democratische) rechten. Deze rechten liggen op het terrein van onderwijs, de arbeidsmarkt, en zowel in het vlak van de persoonlijke ontplooiing als in dat van de vormgeving van de samenleving.

Arbeid, traditioneel en ruim gezien

Wat de arbeidsmarkt betreft, deze kan vanuit vrouwen op twee manieren worden bekeken. Als het gaat om werk in de traditionele zin van betaalde arbeid, is duidelijk dat daar in de huidige situatie veel aan moet veranderen willen vrouwen een volwaardige plaats krijgen. Ook als vrouwen een goede opleiding hebben, is het momenteel moeilijk een plaats te vinden en een carriere te plannen. Vaak is het echter zo, dat meisjes steeds meer geneigd zijn en gestimuleerd worden een dergelijke beroepsgerichte opleiding te volgen, maar dat nog niet arbeidsmarktgericht genoeg doen. Achterstanden dus qua opleiding worden, zij het langzaam, ingelopen, maar teveel wordt nog slechts gekeken naar het "leuke" van de opleiding, zonder dat latere beroepskansen voldoende worden ingeschat.
Bij jongens is dat veel meer het geval.
Hier is dus duidelijk een gerichtere voorlichting aan meisjes noodzakelijk.Een ander punt is, wanneer vrouwen op latere leeftijd er in slagen een betaalde werkkring te vinden doch niet voldoende zijn voorbereid zich als vrouw binnen deze baan te handhaven. Het werk zelf is, met enige training, te leren, het handhaven van je eigen persoonlijkheid blijkt vaak moeilijker. Aanpassingscursussen en weerbaarheidstrainingen gericht op de groep die op latere leeftijd (weer) begint te werken zouden een mogelijkheid zijn, vrouwen in de baan het nodige zelfvertrouwen te laten (her)vinden, en hun zg. vrouwelijke eigenschappen en kwaliteiten gelijkwaardig aan de zg. mannelijke te doen zien en handhaven.
Tot zover enige aspekten van de traditionele arbeid voor vrouwen.

Bij een niet-traditionele opvatting van arbeid komt de zaak anders te liggen. Het gaat dan om werk als doelgerichte inspanning, arbeid die enig persoonlijk, sociaal of maatschappelijk belang dient en niet per se betaald hoeft te worden, volgens de huidige economische maatstaven. Veel aktiviteiten kunnen op deze manier onder het hoofdje "werk" worden gerekend.
De vraag is echter, of de samenleving als geheel dit werk als nuttig wil erkennen, en aan degenen die dit werk verrichten een inkomen wil verschaffen dat niet direkt op de economische waarde is gebaseerd. Zaken als inkomens(her)verdeling en arbeidsverdeling over allen die willen werken spelen hierbij een rol.

Onderwijs in het bijzonder 2e kans onderwijs

Onderwijs is een ander democratisch recht dat vrouwen moeten kunnen realiseren. Ook hierover wordt in een andere paragraaf meer gezegd.
Van belang lijkt op deze plaats de mogelijkheden die vrouwen moeten hebben om in

fende hoofdstukken aan de orde.
Rond het gezin/andere samenlevingsvormen, dient o.m. aan het volgende te worden gedacht:

- deling van gezinstaken en verantwoordelijkheden tussen mannenen vrouwen, een gedeeltelijk overnemen hiervan door de collektieve sektor, bv.
  - x verlofregelingen voor beide ouders (inklusief de alleenstaande ouder en ouders die na scheiding bv. slechts gedeeltelijk de dagelijkse verzorging hebben) door middel van een puntenstelsel, kinderopvangcentra, schoolkantienes, huiswerkcentra, gezinsverzorging en wijkverpleging. verzorgingscentra voor langdurige zieke jongeren en ouderen.
  - x voorzieningen in de woningbouw. Woonwijken mogen niet meer gescheiden worde van werkwijken tenzij milieuomstandigheden dit eisen. Scholen moeten verkeersveilig liggen opdat ouders niet meer worden gedwongen hun kinderen van en naar school te brengen. Centraal-wonen projekten moeten worden gestimuleerd.
  - x betere bereikbaarheid van goederen en diensten. (Meer) koopavonden, boodschappendiensten, ruimere openstelling stijden van openbare bedrijven
- Ook: registratie bij overheid en semi-overheidsbedrijven van ook gehuwde vrouwen onder hun eigen naam met slechts op verzoek hieraan toegevoegd de naam van haar ev. echtgenoot.
  Daarnaast: gelijke mogelijkheid voor meisjes en jongens naar keuze de naam van de moeder of de vader gebruiken en onder deze gekozen naam te worden geregistreerd.
- Onderzoek naar de wijze waarop sekse-rolstereotyperingen worden gehanteerd in de massamedia, met hierin besloten alternatieve presentatiemogelijkheden. Voorts onderzoek naar de selektie van onderwerpen, zoals nu gehanteerd, en het opstellen van alternatieve criteria.
  Voorts: het opnemen van rol en positie van de vrouwen en de mannen en sekse/rolstereotyperingen in opleidingen t.b.v. de massamedia.

Vragen bij hoofdstuk II: gezin en andere samenlevingsvormen

1. Is eerlijker verdeling van arbeid binnenshuis en buitenshuis een privé zaak of een verantwoordelijkheid van de samenleving?

2. Welke punten moeten in het komende verkiezingsprogramma van D'66 worden opgenomen voor het onderwerp gezin en andere samenlevingsvormen?

een later stadium van hun leven zich te ontwikkelen. Veel vrouwen worden door onvoldoende opleiding (vaak alleen lagere school en huishoudschool) of een verouderde opleiding (met heel andere opvattingen over de rol van de vrouw) gehinderd in hun deelname aan het maatschappelijk leven of bij (hernieuwde) deelname aan het arbeidsproces.
Open onderwijsvormen, moedermavo's en vormingswerkaktiviteiten kunnen vrouwen helpen bij de verdere roldoorbreking in het maatschappelijk leven. Doelstellingen, nadere uitwerking en vormgeving zullen ook op deze punten moeten worden afgestemd. Het aanbod zal moeten aansluiten bij de belangstelling en de levenservaring van de deelnemers. De tijden waarop cursussen worden gegeven moeten voorts rekening houden met schooltijden van kinderen, waarbij overigens bedacht moet worden dat niet alleen moeders, maar ook vaders verantwoordelijkheid dragen voor de feitelijke verzorging en opvang van kinderen.

Vormgeving van de samenleving

Een andere vorm van maatschappelijke participatie is de politieke participatie. Naarmate politieke aktiviteiten meer betekenis krijgen, laten vrouwen het eerder afweten. Het uitbrengen van een stem bij verkiezingen vormt niet zozeer het probleem, het deelnemen in politieke organisaties en vertegenwoordigende lichamen daarentegen levert moeilijkheden op.
Wat partijparticipatie en campagne-aktiviteiten betreft, dit is vaker een mannenzaak, ook bij lager opgeleide mannen.
Het geringe politieke zelfvertrouwen van vrouwen en het niet bijster grote enthousiasme voor de door mannen gedomineerde partijen (waarbij ideaalbeelden omtrent rol en funktie van de vrouw weer de kop opsteken) lijken de voornaamste oorzaken te zijn van de geringe politieke deelname van vrouwen. Akties op lokaal niveau, dicht bij huis, blijken echter door laag opgeleide vrouwen vaker te worden verricht dan door laag opgeleide mannen. Vrouwen hebben derhalve wel degelijk een (groeiende) belangstelling voor de politiek en het bekleden van politieke functies.
Afgezien van de stimulerende rol die het onderwijs in deze kan hebben, dragen partijpolitieke scholingsvormen een grote rol. Ook buiten het partijpolitieke kader zijn scholingscursussen, gericht op aktiever deelnemen aan het politieke leven, van groot belang.
Zolang het politiek zelfvertrouwen van vrouwen nog zo gering is als nu, dienen deze cursussen apart voor vrouwen te worden georganiseerd, waarbij aandacht moet worden besteed aan (politieke) weerbaarheid. In de meer algemene cursussen dient het thema "emancipatie" of de positie van de vrouw (en de man) steeds te worden ingepast.
Teneinde de deelname van vrouwen aan de politieke organisatie en in de vertegenwoordigende lichamen te stimuleren, dient een oplopend streefpercentage te worden vastgesteld voor het aantal op te nemen vrouwen op verkiesbare plaats. Een tijdelijke voorkeursbehandeling is hier nodig, om de achterstand van vrouwen in versneld tempo te kunnen inhalen.

Vrijwilligerswerk

Behalve participatie op politiek niveau in enge zin, het beïnvloeden van het beleid door middel van deelname in vertegenwoordigende lichamen en partijpolitieke organisaties, kan een politieke participatie zich uiten in deelname aan vakorganisaties en deelname aan aktiegroepen.
Het betreft dan één vorm van vrijwilligerswerk.
Vrijwilligerswerk is dat werk dat mensen doen ten behoeve van een organisatie of groep zonder daarvoor te worden betaald.
In het algemeen is bij deelname aan deze aktiviteiten het opleidingsniveau bepalender dan het geslacht. Naarmate het opleidingsniveau van vrouwen (werkend of niet-werkend) hoger wordt, zullen zij minder verschillen in hun deelname, vergeleken bij mannen. Wel dient gewaakt te worden voor het verschijnsel dat (werkende) mannen steeds de meest statusgevende posities in het vrijwilligerswerk bezetten.

Vrijwilligerswerk is geen vrijblijvend werk. Naast plichten moet de vrijwilliger ook rechten hebben, o.a. onkostenvergoeding, medezeggenschap in werksituaties. Vrijwilligerswerk is evenmin een vergaarbak voor het werk dat, b.v. in economisch slechte tijden, niet (meer) betaald kan worden.
D'66 meent dan ook dat al het werk dat in de maatschappij belangrijk wordt geacht, in principe betaald moet worden. Men denke hierbij m.n. aan de sociale en individuele hulpverlening, ook in direct-verzorgende sfeer.
Vrijwilligerswerk zou in deze gedachtengang dan vooral die werksoorten omvatten die (nog) niet belangrijk (genoeg) worden gevonden om deze te betalen.
Een andere vorm van vrijwilligerswerk is maatschappelijke aktiviteiten in het kader van de sociale hulpverlening (gezondheidszorg, kinderbescherming).
Vooral bij deze vorm van vrijwilligerswerk kan men zich afvragen in hoeverre zij dient als vóórfase bij of ter vervanging van beroepsmatige arbeid.
Daar de sociale hulpverlening veelal in het verlengde ligt van verzorgende gezinstaken, zou dit (samen met het gegeven dat vrouwen (weer) geen plaats kunnen vinden op de arbeidsmarkt) een reden kunnen zijn dat veel vrouwen zich op dit terrein richten.
Met name in de sociale hulpverlening dient nadruk te worden gelegd op de veranderende positie en rol van de vrouw als (mogelijke) oorzaak van psychische en sociale nood. Vooralsnog verdienen projekten en experimenten inzake hulpverlening voor vrouwen door vrouwen de voorkeur boven traditionele vormen van hulpverlening.

Tenslotte

Om een stap "buitenshuis" te doen moeten vrouwen het gevoel hebben dat het legitiem is om ruimte te eisen voor eigen bezigheden die niet direkt ten dienste staan van de primaire leefeenheid. Dit gaat parallel met het gevoel van mannen dat het legitiem en sociaal aanvaard is zich "binnenshuis" met huishoudelijke opvoedingstaken bezig te houden.
Mannen en vrouwen zullen uiteindelijk een gelijke verantwoordelijkheid moeten kunnen en willen dragen voor alle leefterreinen of dat nu binnenshuis of buitenshuis is.
Om dit te bereiken lijkt een aantal ingangen mogelijk:
- in de eerste plaats een mentaliteitsbeïnvloeding die ën vanuit reeds bestaande emancipatiebewegingen op gang wordt gebracht, maar óók vanuit de media zal moeten worden gevoed;
- in de tweede plaats zal een andere inhoud aan het begrip arbeid ruimte kunnen bieden om ook allerlei huiselijke bezigheden en vrijwilligersaktiviteiten als volwaardig werk te beschouwen.
  Vrijwilligerswerk moet niet steeds door een reservoir van vrouwen worden verricht, maar moet ook voor mannen (aktieven ën niet-aktieven) aantrekkelijk worden.
- Tenslotte moet het verplichte onderwijs meer worden gericht op de eigen leefsituatie, waarbij het samen in groepsverband eigen verantwoordelijkheden leren dragen essentiëel is.
  Tweedekans-onderwijs zal op dezelfde leest geschoeid moeten zijn. Het aanleren van maatschappelijke vaardigheden staat daarbij voorop. Niet alleen gericht op vergroting van het individuele zelfvertrouwen (hoe vul ik mijn belastingformulier in) maar ook op het samen met anderen bereiken van een doelstelling die meestal een politiek karakter zal dragen. Het gezamenlijk realiseren van een stoplicht bij een gevaarlijke kruising voor schoolkinderen is in die zin ook politiek.
  Zelfvertrouwen en het aanleren van vaardigheden zijn kwesties van mentaliteit en onderwijs en vorming.
  Het hebben van ononderbroken vrije tijd is een kwestie van arbeidsverdeling tussen mannen en vrouwen (arbeidstijdverkorting ook op grote schaal) maar ook van kinderopvang (peuterspeelzalen, tussen-de-middag-opvang, gelijke schooltijden en -vakanties, verlof bij kinderziekten enz.)

Hoofdstuk IV: Onderwijs

Inleiding

In het beleidsprogramma van D'66 1977-1981 wordt gesteld dat onderwijs gericht dient te zijn op aktivering en ontwikkeling van de aanwezige vermogens van ieder mens en diens ontplooiing overeenkomstig eigen aanleg.
Het mag duidelijk zijn dat in het onderwijs daarom special e maatregelen moeten worden genomen om de eenzijdige ontwikkelings- en ontplooiingsmogelijkheden van meisjes te verbreden.
Immers, haar socialisatie is gericht op ontplooiing en ontwikkeling van slechts één kant van haar persoonlijkheid waarvoor haar bovendien nog de nodige aanleg en interesse kunnen ontbreken, nl verzorging van het gezin en opvoeding van de kinderen.
De socialisatie van jongens daarentegen is wél gericht op individuele ontplooiing echter dan weer met voorbijzien van plichten en verantwoordelijkheden in de feitelijke verzorging en opvoeding.
Dit verschil in socialisatie en, daarmee samenhangend, toekosmtverwachtingen, vindt een duidelijke weerspiegeling in opbouw, inhoud en richtinggeving van het huidige onderwijs en onderwijssysteem. Doorbreking van dit patroon dient aan een onderwijsbeleid van D'66 ten grondslag te liggen.

Onderwijsinhoud

De onderwijsinhoud dient zodanig te worden ingericht en opgesteld, dat meisjes worden gestimuleerd een eigen opleiding en ontwikkeling te kiezen, aansluitend bij wérkelijke, niet-vermeende, aanleg en interesse.
Experimenten met roldoorbrekend onderwijs -vanaf het primaire onderwijs- dienen te worden gestimuleerd, mede om de effekten van het zg. verborgen leerplan aan het licht te brengen en veranderingsmogelijkheden aan te dragen.
In het elementair onderwijs dient een vak "basisvaardigheden" te worden ingevoerd, waarbij jongens en meisjes o.m. leren over verzorging van zichzelf en anderen, huishouding, budgettering en warenkennis.
Het lesmateriaal blijkt zich nog te veel aan te sluiten bij de traditionele, deels zelfs verouderde, opvattingen over de positie van de vrouw.
In het algemene lesmateriaal dient aandacht te worden geschonken aan de rol en funktie van vrouwen, haar geschiedenis en achtergestelde positie. Voorts dienen onderwerpen als deze, als zodanig en als facet, in de leerplannen te worden opgenomen.
Reken- en taalboekjes moeten worden ontdaan, van sekse-rolstereotyperingen. Ook (verplichte) leesboekjes, m.n. voor het aanvankelijk lezen, moeten worden aangepast. De gedachte een handleiding samen te stellen, aan de hand waarvan docenten de leermiddelen kunnen toetsen, dient van harte gesteund. Deze handleiding kan ook door auteurs van school- en jeugdboeken worden gebruikt.
De regionale emancipatiegroepen dienen te bevorderen dat vrouwen zitting nemen in oudercommissies, en hierin dan niet, zoals veelal gebeurt, het uitvoerend werk doen, maar juist beleidsbepalende funkties bezetten.
Zij kunnen hierbij eisen dat zij inspraak krijgen bij het aanwenden van gemeenschapsgelden om nieuwe leermiddelen aan te schaffen.

Opleiding en beroepskeuze

Mensen worden in hun leven regelmatig voor keuzen gesteld. Bij het maken van de keuze spelen niet alleen eigen voorkeur eninteresse een rol, maar ook)en vooral) beperkingen en verwachtingen vanuit de samenleving. En het laatste krijgt groter kracht naarmate (o.m.) het zelfvertrouwen over geldigheid van eigen voorkeur en interesse geringer is.
Enkele van de belangrijkste keuzemomenten in het onderwijs zijn wel die inzake type en niveau van voortgezet onderwijs en daarna die van vakkenpakketten en voortgezette opleiding/beroep.
Het blijkt dat meisjes m.n. op deze keuzemomenten steeds de voor haar als individu slechtere keuze doen. Dit verschijnsel heeft niet in de laatste plaats te maken met het feit, dat zij, kiezend voor voortgezet onderwijs, juist dan met

Vragen bij hoofdstuk III: maatschappelijke participatie

1. Hoe kunnen meisjes in het onderwijs worden gestimuleerd om beroepsopleidingen te kiezen die reële kansen op beroepsuitoefening bieden?
   Hoe kunnen media hierin behulpzaam zijn?

2. Hoe urgent zijn inhaalkursussen en weerbaarheidstrainingen ten behoeve van vrouwen die op latere leeftijd (weer) beginnen te werken en wie is in eerste aanleg verantwoordelijk om deze op te zetten: overheid, werkgever en/of vrouwen zelf?

3. Aan welke voorwaarden moet het tweede kans-onderwijs voor vrouwen voldoen?

4. Hoe ziet u de funktie van vrijwilligerswerk in de samenleving?
   In welke opzichten is deze funktie verschillend voor mannen en vrouwen?
   Hoe kan opheffing van deze verschillen worden bevorderd?

5. Wat zouden oorzaken kunnen zijn van het gebrek aan politieke deelname door vrouwen binnen als buiten politieke partijen?
   Dient er een oplopend streefpercentage te worden vastgesteld voor het op te nemen aantal vrouwen op verkiesbare plaatsen binnen partij-bestuursorganen en vertegenwoordigende lichamen?

6. Welke punten moeten worden opgenomen in het D'66 verkiezingsprogramma voor het onderwerp: maatschappelijke participatie?

Hoofdstuk V: Arbeid

Arbeidsmarkt

In dit hoofdstuk wordt onder arbeid verstaan betaalde arbeid.
Gezien de huidige situatie in onze maatschappij is het zinnig een diskussie te voeren over de positie van de vrouw op de arbeidsmarkt, en de veranderingen die een politieke partij hierin kan bewerkstelligen, vooral met het oog op een verdergaande emancipatie van de vrouw.
Dit neemt niet weg dat niet tegelijkertijd deze beperkingen van het begrip arbeid een onderwerp van diskussie kan zijn! In het kader van een diskussie over bv. een veranderend arbeidsethos of een herverdeling van arbeid, zal zeker de niet-betaalde arbeid zoals huishoudelijk en vrijwilligerswerk een belangrijke plaats moeten innemen. Vooral het verschil tussen betaalde en niet-betaalde arbeid in waardering en prestige verdient de aandacht.
In het vervolg van dit hoofdstuk gaat het echter vooral over de als produktief beschouwde arbeid.

Emancipatie van de vrouw op de arbeidsmarkt

Onder emancipatie van de vrouw wordt verstaan het inhalen van de achterstand van vrouwen op alle maatschappelijke gebieden. Deze emancipatie kan o.m. worden bevorderd door belemmeringen weg te nemen die vanuit de samenleving, bv. door de struktuur van de arbeidsmarkt, aan de vrouw worden opgelegd.
Deze emancipatie van de vrouw op de arbeidsmarkt is echter slechts één van de aspekten terzake in de gehele samenleving. De arbeidsparticipatie van vrouwen is nog altijd geringer dan die van mannen. Opheffing van deze achterstand wordt wel gezien als absolute voorwaarde voor de emancipatie van de vrouw. In de huidige samenleving met het geldende arbeidsethos lijkt dit een zeer reële stelling.
Daarnaast blijft het van groot belang vanuit de emancipatie van de vrouw, na te gaan welke betekenis arbeid heeft voor andere facetten van het leven. Het staat toch bepaald niet vast dat beroepsar beid van de vrouw zonder meer haar emancipatie op de arbeidsmarkt én in de samenleving ten gevolge heeft: indien alle vrouwen gaan werken betekent dat niet vanzelfsprekend dat zij in vergelijking met haar manlijke medemensen ook gelijke kansen zullen krijgen op arbeidsmarkt en in de samenleving. Wil er werkelijk sprake zijn van emancipatie, zal de vrouw behalve in kwantitatief opzicht (in aantal dat aan het arbeidsproces deelneemt) ook in kwalitatief opzicht (in het nivo van haar werk) haar achterstand op de man moeten inlopen.
De vrouw dient gelijke kansen tot ontplooiing te krijgen als de man. Dit betekent allereerst dat zij niet automatisch alle verantwoordelijkheden en lasten van het samenlevingsverband/gezin moet krijgen. In de tweede plaats moet haar onderwijspositie bij het betreden van de arbeidsmarkt worden verbeterd: de onderwijspakketten en beroepsopleidingen die meisjes kiezen (of voor hen worden gekozen!) zijn minder afgestemd op de arbeidsmarkt dan bij jongens.
In de derde plaats moet binnen het bedrijf gelijke toegang zijn tot opleidingen, her- en bijscholingscursussen etc. En tenslotte moeten alle beroepen voor haar openstaan, niet alleen theoretisch, maar ook feitelijk.
Op dit moment lijkt dit alles ver weg. Om het te bereiken is enig inzicht nodig in de struktuur van de arbeidsmarkt en de mechnanismen die daar werken.

De struktuur van de arbeidsmarkt

Op de arbeidsmarkt kunnen wij globaal onderscheiden werknemers en werkgevers, aanbod- en vraagzijde. Deze twee ontmoeten elkaar in de werksituatie.
A Aan aanbodzijde is voor de vrouw van belang dat zij als werkneemster geacht wordt een aantal kenmerken te hebben in het gezin en het onderwijs.
B Aan de vraagzijde zijn allereerst de werkgelegenheid van vrouwen en de ontwikkelingen hierin van belang. In de tweede plaats verdient de eventuele segmentering van d de arbeidsmarkt, en de gevolgen daarvan voor de vrouw de aandacht. In de derde plaats is aandacht nodig voor het beleid van de ondernemingen en de invloed daarvan op de positie van de vrouw in het bedrijf.

Vragen bij hoofdstuk IV: onderwijs

1. Hoe uiten zich de verschillen in socialisatie van meisjes en jongens in de dagelijkse praktijk in gezin en op school?

2. Hoe kunnen oudercommissies een bijdrage geven aan veranderingen in de rolbestendigende invloeden van school?

3. Welke punten moeten in het komende verkiezingsprogramma van D'66 worden opgenomen voor het onderwerp onderwijs?

In de vierde en laatste plaats komt de overheid, als grootste werkgever, aan de beurt.

C In de werksituatie beperken wij ons in dit hoofdstuk tot de segregatie van beroepen, de deeltijdarbeid, de werkloosheid, de herverdeling van arbeid en de arbeidsbemiddeling.

ad A. Aanbodzijde

Twee instellingen bepalen de bijzondere kenmerken van de vrouw als(mogelijke) werkneemster: het gezin en het onderwijs
In het gezin heeft het buitenshuis werken van de vrouw tot dusver geen verandering gegeven in de traditionele taakverdeling tussen de partners. Hier ligt de wortel van haar achtergestelde positie op de arbeidsmarkt. Als een dergelijke verandering in rol- en taakverdeling niet wordt bereikt, dan is het de vraag of het bevorderen van het buitenshuis werken van vrouwen juist niet tegen haar emancipatie is gericht. Immers, de dubbele belasting wordt dan tot een nog grotere groep uitgebreid. Uit Engels onderzoek bleek dat meer dan 93% van de vrouwen een verzrogende taak heeft. Het gevaar van dubbele belasting geldt dus voor alle vrouwen en niet alleen voor vrouwen met afhankelijke kinderen.
Daarbij moet men zich realiseren dat met het bevorderen en mogelijk maken van het verrichten van beroepsarbeid niet alleen haar recht op arbeid wordt gediend, doch dat daarmee een plicht tot arbeid voor alle vrouwen ontstaat.
De traditionele rolverdeling heeft verder tot gevolg, dat binnen het gezin meisjes nog altijd minder worden voorbereid op een beroepsloopbaan dan jongens.
Het onderwijs, dat een individu heeft genoten, is van doorslaggevende betekenis voor zijn/haar kansen op de arbeidsmarkt. Meisjes lopen langzaamaan een kwantitatieve achterstand in het onderwijs (het aantal jaren dan onderwijs is ontvangen) in. Dit komt vooral doordat de leerplichtige leeftijd voor jongens en meisjes is gelijkgetrokken. De kwalitatieve achterstand, (het nivo van het gevolgde onderwijs) wordt echter groter. Dit komt doordaat het nivo van het onderwijs voor jongens sneller stijgt dan dat van meisjes.
Bovendien maken meisjes van een aanzienlijk kleiner scala van mogelijke opleidingen gebruik dan jongens. En dat blijken dan nog de opleidingen te zijn die de minste kansen geven op de arbeidsmarkt. De wortels van de segregatie in manlijke en vrouwlijke beroepen, waarbij veel minder beroepen openstaan voor vrouwen, liggen hier in het onderwijs.
Echter, het onderwijs heeft niet eenzijdig de schuld. Bedacht moet worden dat de mogelijkheden, die iemand op de arbeidsmarkt heeft, van grote invloed zijn op de te kiezen opleiding. Als meisjes in feite geen toegang heeft tot bepaalde beroepen dan is het heel reeel dat daar bij haar onderwijs rekening mee wordt gehouden..
En afgezien van ideologische motieven (gelijke ontplooiingskansen voor man en vrouw), is er ook het feit dat tegenwoordig veel huwelijken (één op de vier) spaak lopen. Het is ook al daarom ireeel om meisjes niet voor te bereiden op een blijvende plaats op de arbeidsmarkt.

ad B. Vraagzijde

B.1 Weinig is bekend over de ontwikkeling van de werkgelegenheid in typisch vrouwelijke beroepen en over de ontwikkeling van het aandeel van vrouwen in andere beroepen. De meeste vrouwen werken in de dienstensektor. Daarbinnen zitten zij weer in een klein aantal beroepen. Ontwikkelingen in die sektoren waar vrouwenbanen zijn geconcentreerd, hebben grote invloed op de werkgelegnheid voor vrouwen.

B.2 Steeds meer gaat de mening postvatten dat ook in Nederland sprake is van een zekere segmentering van de arbeidsmarkt. Sterk vereenvoudigd wordt daarmee bedoeld dat de arbeidsmarkt is verdeeld in primaire en secundaire segmenten. In het primaire segment zitten de goed-betaalde banen met goede vooruitzichten.
In het secundaire segment de slecht-betaalde banen zonder toekomstmogelijkheden.
Demeeste vrouwenbanen zitten in het secundaire segment.
Daarbij komt dat deze segmentering strikt van elkaar gescheiden delen oplevert, d.w.z. dat het moeilijk is van het ene segment naar het andere te gaan. Zo er al mobiliteit is, dan van hoog naar laag, van goede naar slechte banen en niet andersom.
Daarom is het eerste intrede op de arbeidsmarkt van groot belang. Als men eenmaal

in het secundaire segment zit, is het nauwelijks mogelijk er weer uit te komen. Vrouwen, van wie wordt verwacht dat ze de arbeidsmarkt wel weer zullen gaan verlaten na enkele jaren ten gevolge van maatschappelijke omstandigheden (gezinsverplichtingen) zullen minder gemakkelijk toegang hebben tot banen in de primaire sektor. Dit gebeurt op grond van kenmerken die aan de hele groep vrouwen wordt toegedacht, onafhankelijk van het feit of zij werkelijk de arbeidsmarkt na korte tijd inderdaad weer wil verlaten.
Het is niet duidelijk in hoeverre in Nederland de arbeidsmarkt inderdaad verdeeld is in segmenten en hoe strikt die segmenten van elkaar zijn afgesloten.. Evenmin is bekend wat de gevolgen zijn van een dergelijke segmentering voor de werkgelegenheid, vooral voor het nivo van het werk, van vrouwen en meisjes.

B.3 In het beleid van de grotere en kleinere ondernemeingen in Nederland is o ver het algemeen weinig oog voor de posiite van de vrouw. Grotere bedrijven lunnen zich makkelijker veroorloven mensen uit zwakke groepen op de arbeidsmarkt in dienst te nemen. Sommige (multi)internationals, mede gestimuleerd door de amerikaanse anti-dsicriminatiewegving en het daar soms geldende quoting system, trachten vrouwen in typische mannenberoepen aan te trekken en, meer in het algemeen, een vrouwvriendelijk personeelsbeleid te voeren.
De meeste ondernemingen, groot en klein, verklaren bij monde van de werkgeversorganisaties dat er binnen de bedrijven niet gediscrimineerd mag worden. In de praktijd wordt er echter weinig of niets gedaan om dit te verhinderen of te voorkomen.
Wat de betekenis is van het ondernemingsbeleid in het algemeen en het personeelsbeleid in het bijzonder voor de positie van de vrouw, is nooit nagegaan. Te weinig is bekend over de kwaliteit vam de vrouwenarbeid.Ook is niet duidelijk of de eisen die aan funkties worden verbonden, wel direkt verband houden met de taakinhoud, en of deze kloof voor vrouwen groter is dan voor mannen.

B.4 Bij het beschouwen van de nederlandse werkgevers moet niet worden vergeten dat de overheid de grootste werkgeefster is. Veruit de meeste vrouwelijke werkneemsters werken in overheidsdienst.
Ook hier ligt een aktie-veld braak. Nagegaan kan worden welke beleidsinstrumenten de overheid hanteert met betrekking tot de werkgelegenheid in het algemeen en wat de praktische gevolgen zijn voor de werkgelegenheid van vrouwen. Welkemogelijkheden heeft de overheid om de werkgelegenheid van vrouwen te stimuleren. Welk beleid voert de overheid als werkgeefster ten aanzien van vrouwen?

Ad C. De werksituatie.

In de werksituatie valt allereerst het bestaan van typisch vrouwelijke en typisch amnnelijke beroepen op. Niet duidelijk is de betekenis van de segregatie van beroepen voor de sociale ongelijkheid. Bekend is dat niet alleen veel minder beroepen voor vrouwen openstaan, maar dat typisch vrouwelijke beroepen ook minder financiele beloning en prestige geven. De laatste jaren lijkt de grens tussen manlijke en vrouwelijke banen enigszins af te brokkelen. Helaas is dat lang niet altijd gunstig voor de vrouw. Veel meer mannen dringen door in vrouwenbanen dan andersom. Bovendien nemen zij in die tot voor kort voor vrouwen gereserveerde banen direkt de beter betaalde, leidinggevende funkties over. Een duidelijk voorbeeld levert de verpleging. De regel van Sullerot, dat een beroep daalt in aanzien en beloing, als er vrouwen in doordringen en stijgt als er meer mannen in voorkomen, gaat ook in de verpleging op..
Uit amerikaans onderzoek bleek,dat voor specifieke vrouwelijke beroepen een hoger opleidingsnivo nodig is dan voor amnlijke beroepen op bepaalde funktiebivo's. En bovendien dan vrouwelijke beroepen realtief aanzienlijk minder worden betaald.

Naast de ontwikkelingen in de beroepenscheiding is voor de werksituatie van vrouwen de deeltijdarbeid van groot belang. Deeltijdwerk heeft tot nu toe een aantal negatieve kenmerken, die niet nodig zijn. Wil deeltijdwerk echt een volwaardig verschijnsel op de arbeidsmarkt worden, dan zal zij moeten doordringen tot alle funktienivo's, ook de leidinggevende funkties.
Aan het bevorderen van deeltijdarbeid zijn naast voordelen ook grote gevaren verbonden. Als deeltijdwerk voorbehouden blijft aan vrouwen, zal het de dubbele belasting in stand houden en maken dat vrouwen tweederangswerkneemsters blijven. Meer banen dan tot dusver aangenomen werd kunnen in deeltijdwerk worden vervuld.

volle kracht worden geconfronteerd met hun vrouw-zijn, en de hiermee samenhangende verwachtingen omtrent toekomstige rol en stereotypen over aanleg en belangstelling. Deze worden door de eigen- en schoolomgeving veelal bevestigd en gestimuleerd. Al zal dit laatste vandaag de dag wat verhulder gebeuren dan vroeger. Al beginnen meisjes hun opleidingsachterstand in te halen, toch blijkt dat zij zich binnen gekozen type en niveau conformeren aan het traditionele vrouwbeeld. Mede gesteund door de omgeving kiezen zij juist die vakkenpakketten die op het moment zelve wel lijken aan te sluiten bij eigen aanleg en interesse, maar weinig mogelijkheden geven voor voortgezette (beroeps)opleiding, brede beroepskeuze en dus ontplooiing op de langere termijn.
Mede vanuit deze optiek zou overwogen moeten worden (tijdelijk) een uniform breed samengesteld vakkenpakket verplicht in te voeren.
Daarnaast kunnen o.m. de volgende maatregelen bijdragen aan betere en vooral bredere onderwijskansen voor meisjes:

- betere voorlichting, o.m. door de Stichting Marie wordt wijzer, t.v.spots, radio- en t.v. uitzendingen voor jongeren én ouders.
- experimenten met "elementair onderwijs", een ononderbroken leergang: kleuterschool, lagere school en 2 jaar voortgezet onderwijs.
- samenvoeging van diverse typen beroepsonderwijs (lager beroepsonderwijs, lager huishoud- en nijverheidsonderwijs) in scholengemeenschappen, waardoor de scheiding tussen traditionele jongens- en meisjesberoepsopleidingen kan worden opgeheven en ook hier de co-edukatie (het werken in seksegemengde groepen) een kans kan krijgen.
- bevordering van het onderwijsexperiment middelbaar huishoud- en nijverheidsonderwijs en middelbaar sociaal-pedagogisch onderwijs, waarbij ook meisjes worden toegelaten die het lager huishoud- en nijverheidsonderwijs niet met de vereiste resultaten hebben voltooid.
  Ook moeten docenten bevoegd worden verklaard les te geven aaan dit nieuwe schooltype.
- betere voorlichting aan meisjes over de gevolgen van keuzepakketten in het algemeen voortgezet onderwijs en voorbereidend wetenschappelijk onderwijs voor latere beroeps- en opleidingsmogelijkheden
- diverse opleidingen voor typisch vrouwelijke beroepen (secretaresse, verpleegkundige) komen financieel ten laste van de leerling. De financiering hiervandient, evenals die van andere opleidingen, door de overheid te worden gedragen.
- stimulering op de scholen van meisjes in leiderschapsrollen
- bevordering van contact tussen "hardere" en "zachtere" hoger beroepsopleidingen opdat de studentensamenstelling gemengder en een tussentijds overstappen wordt vergemakkelijkt.
- streven naar een gelijk percentage vrouwen en mannen bij loting voor het wetenschappelijk onderwijs.

Rol van de onderwijsgevende

De schoolloopbaan in m.n kleuter- en lager onderwijs verloopt voor meisjes vaak minder problematisch dan voor jongens. Meisjes lijken betere, gehoorzamere, ijveriger leerlingen te zijn en krijgen (daardoor) vaak minder aandacht. Ook de keuzes die de meisjes doen voor vervolgopleidingen en keuzepakketten zijn vaak te laag gezien aanleg en mogelijkheden, en bovendien eenzijdig.
De rol van de onderwijsgevende kan nauwelijks worden onderschat. Op pedagogische akademies en lerarenopleidingen dient derhalve de grootste aandacht te worden besteed aan de positie van de vrouw, sekserolstereotyperingen, en de mechanismen en achtergronden hiervan, en mogelijkheden om in het onderwijs e.e.a. te verbeteren ten te doorbreken.
Verandering van het onderwijsgedrag, vaak rolbevestigend, is nodig maar vraagt om een zekere deskundigheid. Er zijn op de verschillende nivo's van onderwijs te weinig beroepsvernieuwers.

Rol van schooldekanen en leerlingbegeleiders

Dezen spelen een grote rol bij de keuze van vakkenpakketten, vervolgopleidingen en beroepen. Zij moeten worden verplicht deel te nemen aan bijscholingscursussen waarin o.m. informatie wordt gegeven over de noodzaak meisjes te stimuleren ook opleidingen op bv. technisch gebied te volgen, verantwoordelijkheid te

dragen en geen genoegen te nemen met een tweederangspositie.

Tweedekansonderwijs

Veel vrouwen zijn pas op 22- à 23-jarige leeftijd goed in staat gemotiveerd hun toekomst te kiezen. Ook willen veel vrouwen na het verzorgen van hun kinderen weer aan het arbeidsproces deelnemen en worden dan geconfronteerd met een opleidingsachterstand.
Met het tweedekansonderwijs (op alle niveaus) kunnen zij hun gemiste kansen inhalen en hun sociale en economische posiite verbeteren.
Ook dienen cursussen te worden opgezet, om het gebrek aan werkervaring te overbruggen en haar concurrentiepositie te verbeteren.
Regelingen voor betaald studieverlof gelden alleen voor degenen die reeds in het arbeidsproces werkzaam zijn.
Iedereen echter tussen 18 en 65 jaar, dus ook niet-werkende huisvrouwen, moeten in staat worden gesteld tweedekansonderwijs te volgen.
Dit onderwijssysteem moet dan gerekend worden tot het onderwijssysteem en dus alle voordelen daarvan genieten. Toegankelijkheid hiervan wordt bevorderd door instelling van regionale edukatieve centra, waar allerlei onderwijs- en opleidingsinstituten samenwerken in een soort supermarkt voor onderwijs en opleiding. Hier kan men op basis van reeds genoten onderwijs en opleidingen zich voorbereiden op een (andere) funktie.
Herscholingsinstituten dienen ook hieronder te vallen. Het geheel wordt gesubsidieerd door de overheid.

Opbouw en organisatie van de scholen

- Kinderopvang tijdens lunchtijd en voor en na schooltijd.
  -gelijktrekking school- en vakantietijden
  - grotere ouderparticipatie, waardoor meer invloed van ouders op inhoudelijke en praktische gang van zaken
  - spreiding in het corps van onderwijsgevenden, dekanen enz. over man en vrouw, indien nodig met gebruikmaking van (tijdelijke) toepassing van positieve discriminatie en quota systems.
    Dit laatste geldt ook voor vrouwen in leidinggevende posities, bv. hoofden van scholen, onderwijsinspektie e.d.

-.-.-.-.-.-.-.-.-.-.-.-.-.-.-.-

Vragen bij het hoofdstuk V: arbeid

1. Is economische onafhankelijkheid onontbeerlijk voor de emancipatie van de vrouw?
2. Dienen mannen en vrouwen in gelijke mate een verantwoordelijkheid te hebben voor zowel de maatschappelijke taken als voor de taken binnen een samenlevingsvorm (gezin)?
   Hieruit volgend: leidt recht op arbeid ook tot plicht op arbeid?
   mogen vrouwen ook in tijden van werkloosheid hun recht op arbeid opeisen?
   is de traditionele werkverdeling binnen een samenlevingsvorm de wortel van de ongelijke mogelijkheden voor beide sexen op de arbeidsmarkt?
   in welke richting moet het vraagstuk van de dubbele inkomens worden opgelost?
3. Hoe kan worden bereikt dat meisjes in het onderwijs beter worden voorbereid op een beroepsloopbaan?
4. Hoe kunnen bedrijven ertoe worden gebracht een "vrouwvriendelijk" beleid te voeren, en zelfs meer: een bijdrage leveren aan doorbreking van segmentering en segregatie?
5. Welke mogelijkheden heeft de overheid (op landelijk, provinciaal en gemeentelijk nivo) om de werkgelegenheid vorr vrouwen te stimuleren?
6. Hoe kan worden bereikt dat alle beroepen voor mannen en vrouwen openstaan en dat geen verschil wordt gemaakt in carrieremogelijkheden op grond van sekse?
7. Op welke manier kan segmentering van de arbeidsmarkt worden tegengegaan?
8. Is deeltijdarbeid gewenst, moet het worden bevorderd of juist tegengegaan? Hoe kan de positie van de deeltijdwerker worden verbeterd?
9. Moet de verborgen werkloosheid onder de vrouwen naar buiten worden gebracht of of niet? En hoe?
   Werkt de officiele arbeidsbemiddeling t.a.v. vrouwen?
10. Arbeidstijdverkorting als middel om arbeid te herverdelen kan door middel van leerplichtverlenging, vervroegde pensionering., edukatief verlof. langere vakanties, en arbeidstijdverkorting per week of per dag.
    Welke vorm(en) dienen verkozen te worden vanuit het oogpunt van gelijke verdeling van arbeid binnen- en buitenshuis tussen de seksen?
11. Is een verdere diskussie nodig binnen D' 66 over de waardering van beroepsarbeid en niet-betaalde vormen van arbeid (huishoudelijk en vrijwilligerswerk)? Hoe staat u in dit verband tegenover huisvrouwenloon(werkt dit emancipatoir of niet) verzorgingsloon en basisloon?
12. Welke punten moeten in het komende verkiezingsprogramma van D'66 worden opgenomen voor het hoofdstuk arbeid?

De werkloosheid van vrouwen neemt relatief sneller toe dan die van mannen, en is groter. Vooral onder de jeugdwerklozen komen relatief meer meisjes voor, terwij maatregelen om deze jeugdwerkloosheid te bestrijden vooral op de jongens zijn gericht.
Behalve de officieel geregistreerde werkloze vrouwen, zijn er minstens net zoveel verborgen werklozen. Hier is geen enkel onderzoek naar gedaan.

In verband met de werkloosheid is de diskussie over een herverdeling van arbeid goed losgebrand. Er zijn verschillende mogelijkheden om tot verkorting van de arbeidstijd te komen. Van al deze mogelijkheden moet worden nagegaan wat de gevolgen zijn voor de positie van vrouwen op de arbeidsmarkt, maar ook daarbuiten, in de hele samenleving. Zo zal een verlenging van het weekend voor veel vrouwen betekenen dat zij een nóg langer weekend met recretatieve bezigheden van de gezinsleden moeten voorbereiden.
Een verkorting van de werkdag met liefst soepele werktijden, kan een voorwaarde zijn voor een betere taakverdeling tussen man en vrouw.
Tot slot is voor de posiite van de vrowu op de arbeidsmarkt het functioneren van de arbeidsbemiddeling van groot belang.
Hoe functioneren de gewestelijke arbeidsbureaus ten aanzien van vrouwen? In welke behoefte voorzien de uitzendbureaus?

-.-.-.-.-.-.-.-.-.-.-.

Media

Behalve in de concrete gezins- en schoolsituatie vindt de sexerol stereotypering veelal plaats via de media.
Vooral de televisie biedt vrijwel voortdurend een beeld van gescheiden wereldjes voor mannen en vrouwen, waarin ieder volgens vaste patronen voelt en handelt.
De beeldvorming die hierdoor bij kinderen kan ontstaan, en bij volwassenen in stand blijven, gebeurt op een hele subtiele vanzelfsprekende manier en is bepaald niet bevorderlijk voor een verruiming van de keuzevrijheid voor beide sexen.

Wil dit kunnen veranderen, dan zullen eerst de bij de media betrokken- en zich bewust moeten worden van de mogelijke rolbevestigende elementen in de selectie van onderwerpen en de presentatie daarvan.

Hiertoe zal een onderzoek dienen te worden ingesteld naar de huidige situaties. Op grond van de resultaten daarvan zal aangedrongen kunnen worden op een beleidsombuiging. Een van de onderdelen daarvan zal kunnen zijn het aantrekken van meer vrouwen in het personeelsbestand.

Hoofdstuk VI: Diversen

Echtscheiding

Een groeiend aantal huwelijken wordt door echtscheidingen ontbonden; het percentage loopt al tegen de 25.
Dit betekent dat steeds meer mannen en vrouwen worden geconfronteerd met de daarbij behorende cluster van problemen; emotionele, sociale juridische en financiële.

In de meeste gevallen wordt het eventuele huis en de eventuele kinderen aan de vrouw toegewezen, en krijgt de man een alimentatieplicht en een bezoekrecht.
In het kader van de doorbreking van stereotype sexegebonden rollen zou er naar gestreefd dienen te worden dat de vanzelfsprekendheid van die gang van zaken komt te vervallen.
Concreet betekent dat o.a. dat noch de rechter, noch de man, noch de vrouw zelf er voetstoots van uit zou moeten gaan dat een vrouw alleen wél, en een man alleen niet in staat is om kinderen op te voeden.
In dit kader zal er ook op korte termijn naar gestreefd dienen te worden dat er meer parttime banen beschikbaar komen.

Bij de beslissing aan wie de eventuele kinderen worden toegewezen dient aan die kinderen al vanaf een jeugdige leeftijd een zeer belangrijke stem te worden gegeven.
Datzelfde geldt voor de vaststelling van de omgangsregeling.
Medeuitgangspunt daarbij zou moeten zijn de onvervangbare funktie die zowel de moeder als de vader hebben voor een evenwichtige ontwikkeling van een kind.

Onder bepaalde omstandigheden kan een, bij voorkeur in hoogte en tijd begrensde bijdrage van de ene partij in het levensonderhoud van zijn ex-partner hier op zijn plaats zijn.
Omstandigheden die daarvoor van belang zouden kunnen zijn zijn o.a. leeftijd, duur van het huwelijk, financiële en arbeidsmarktpositie van beide partijen.
Bij de vaststelling van de hoogte van de eventuele alimentatie zal rekening moeten worden gehouden met de economische waarde van de feitelijke verzorging van de kinderen.

De vrouw (zij zal immers meestal alimentatiegerechtigd zijn) dient echter zo spoedig mogelijk (weer) financieel onafhankelijk te worden.
Om dat te bevorderen zouden de GAB's en centra voor bij- en omscholingscursussen zich voor deze groep mensen extra in moeten zetten.
Op die manier kunnen de betreffende vrouwen in samenwerking met deskundige begeleiders hun kansen vergroten om in het arbeidsproces te worden opgenomen.

Buitenlands beleid en defensie

Van alle maatschappelijke gebieden zijn dit waarschijnlijk wel degene, waarin de participatie van vrouwen het geringste is.
Om te komen tot een evenwichtige opbouw van het personeelsbestand en van bijvoorbeeld internationale delegaties is een tijdelijke voorkeursbehandeling voor vrouwen in het wervings- en promotiebeleid hier meer dan elders noodzakelijk. Dat zou ook resultaten moeten hebben op de hogere niveaus: meer vrouwen zouden leidinggevende funkties moeten bekleden.

Soms wordt erover gesproken dat vrouwen, als zij in de rechten van mannen willen delen, ook gelijke plichten zouden moeten aanvaarden en met name de militaire dienstplicht.
In de diskussie hierover dient te worden betrokken dat vrouwen in het algemeen nog steeds een achterstand in rechten hebben: het lijkt derhalve voorshands niet reëel om nog extra verplichtingen voor hen te scheppen.

Vragen bij hoofdstuk VI: diversen

1. Welke punten moeten in het komende verkiezingsprogramma van D'66 worden ppgenomen voor respectievelijk de onderwerpen echtscheiding, media, ontwikkelingssamenwerking en buitenlands beleid & defensie?

2. Wat vindt u van een militaire dienstplicht voor vrouwen?

Ontwikkelingssamenwerking

De wens van Nederland om zich het lot van de Derde Wereld aan te trekken is zeer lovenswaardig, maar op de uitvoering ervan is vanuit emancipatorisch oogpunt wel iets aan te merken.

Het geld en de goederen, de betere kansen op een goede gezondheid en onderwijs komen immers meestal in de eerste plaats ten goede aan de jongens en mannen in het betreffende gebied.
Dat heeft dus tot gevolg dat de meisjes en vrouwen op hetzelfde lage niveau blijven, terwijl de anderen zich kunnen ontwikkelen, waardoor de kloof tussen de sexen groter wordt.

Om dit proces tot staan te brengen, en de vrouwen de kans te geven de ontstane achterstand in te lopen, zullen er meer speciaal op de vrouw gerichte projecten moeten worden opgezet.
Via inhaalprogramma's zullen aan de vrouwen handvatten moeten worden aangereikt, waarmee zij, uiteindelijk op eigen kracht, in hun situatie verbetering kunnen brengen.
Hierbij zal zoveel mogelijk aansluiting moeten worden gezocht bij vroegere of nog bestaande structuren en tradities van samenwerking tussen vrouwen.

Teneinde de aandacht voor de vrouw in ontwikkelingsprojecten te integreren, dient in het beleid en in de vaststelling van de projecten steeds een paragraaf te worden opgenomen waarin de consequenties voor de positie van de vrouw worden uiteengezet.

Eén onderwerp verdient nog de speciale aandacht, en wel de besnijding van vrouwen zoals die nog in ettelijke Derde Wereldlanden voorkomt.
Deze praktijken dienen zo snel mogelijk te worden afgeschaft: zij zijn pijnlijk,vernederend, gevaarlijk voor de gezondheid en de vrouwen worden ermee beroofd van elk sexueel gevoel.
Pogingen van vrouwen in de Derde Wereld om dit verschijnsel uit te bannen moeten krachtig, ook financieel worden gesteund.

Er dient druk te worden uitgeoefend op de ministeries van Ontwikkelingssamenwerking en van Volksgezondheid om bij de ontwikkeling van internationale gezondheidsprogramma's ook voorlichting te geven over de fysieke gevolgen van besnijding.

Ook zou moeten worden nagegaan op welke andere manieren de clitorisbesnijding kan worden tegengegaan.